

IRIS

1/21

ročník 19 | číslo 1 | zima – jaro 2021
NEPRODEJNÉ

02 | **Maruška je mámou!** 14 | **Oblíbenec císaře i krále** 16 | **Žalující moře a oceány**

Maruška je mámou!

Je to neuvěřitelné: Nosorožčí samici Marušce, prvnímu nosorožci indickému narozenému a odchovanému v Plzni, je už sedm let. Ještě dříve než narozeniny 2. února oslavili ošetřovatelé v polské zoo ve Wroclawi daleko větší událost: Počátkem ledna se Marušce narodilo první mládě. Je to samička. O jejím jméně hlasovala veřejnost na facebooku a vybírala ze čtyř návrhů: Basanti, Indu, Kiran a Didi. Nejvíce, přes 2 000, se přiklonilo ke jménu Kiran, což znamená sluneční paprsek. Matce Manjule, když se ji v roce 2014 Maruška narodila, bylo šest let.

Po dovršení dvou let odjel první nosorožec narozený v Plzni do zoo nedaleko francouzského Lyonu. Dalším domovem se mu stala zoologická zahrada ve Wroclawi. Přemístil se tam na jaře 2019. (rd)

Foto Michal Ciechanowicz

Snad už standardní ročník

Poznamenaný COVIDEM-19 byl i loňský – v pořadí již sedmý – ročník populární čtenářské soutěže Poznávejte přírodu a za odměnu přijďte do zoo. Na základě přání řady knihoven byla vzhledem k délce omezení jejich provozu nejprve prodloužena uzávěrka soutěže z prosince na únor 2021. Další úprava následovala po novém roce, kdy bylo zřejmé, že různé restrikce pro zamezení šíření koronavirové nákazy hned tak neskončí. Pořadatelé snížili limit přečtených knih oproti původní výši na polovinu. Určitě více než v minulých letech, jsou zvědaví, kolik se sedmého ročníku dětských čtenářů zúčastnilo a s jakým počtem knih. Současně věří, že osmý ročník vyhlášený od 1. března 2021 bude mít opět standardní průběh. (eš)

FOTO NA TITULNÍ STRANĚ:

Hezké jaro se pštrosím úsměvem.

Foto Kateřina Misíková

CITÁT TOHOTO ČÍSLA:

Všechno, co skutečně potřebujeme, můžeme celkem levně koupit. Jen zbytečnosti jsou drahé!

Axel Munthe (1857–1949)

Rok plný výročí

95 let od založení plzeňské zoo, po liberecké druhé nejstarší v ČR (1926)

První zoologickou zahradu měla Plzeň pod Doudleveckou třídou na malém prostranství na levém břehu Radbuzy.

120. výročí vzniku spolku IRIS (1901)

O vybudování zoo se zasloužil právě tento převážně akvaristický spolek. Zahrada byla proto v začátku své historie spolkovým zařízením a nesla název IRIS.

60. výročí otevření botanické zahrady (1961)

Byla vytvořena na krásném místě v bývalé, ale v té době již značně zdevastované Kodetově zahradě při západním okraji Lochotínského parku s přírodním amfiteátre.

60 let od uzavření doudlevecké zoo pro antraxovou epidemii (1961)

Vše špatné je pro něco dobré. Toto přísloví se potvrdilo i v tomto případě. Plzeň postupně získala novou prostornou zoologickou zahradu na svazích Lochotína.

40 let od sloučení obou zahrad v jednu a osamostatnění od Parku kultury a oddechu (PKO) (1981)

Dodnes je Zoologická a botanická zahrada města Plzně jedinou nejen administrativně, ale především funkčně spojenou „dvojjahradou“ v ČR. Návštěvník má možnost na jednom místě poznat přírodu jednotlivých částí světa prostřednictvím jak charakteristických zvířat, tak rostlin.

20 let od rekonstrukce specializované expozice Akva tera na Palackého tř. (2001)

Toto detašované pracoviště zoologické a botanické zahrady se těší mezi veřejností značnému zájmu a je její výkladní skříň uprostřed města.

20 let od záchranu Lüftnerky před demolicí a otevření prvních expozic statku z přelomu 19. a 20. století (2001)

Na statek, spíše jeho ruiny, už byl vydán demoliční výměr. Záchrana tak přišla doslova na poslední chvíli. Dobře, že se podařila. Bez Lüftnerky by byla Zoologická a botanická zahrada města Plzně mnohem chudší! (rd)

Ze sucha do mokra?

Letošní Světový den vody (22. března) nebude s velkou pravděpodobností, alespoň u nás, spojován jako v několika posledních letech s obavami ze sucha. Srážková bilance je po zimě dobrá. Bylo by však velikou chybou zapomenout na všechna předsevzetí a plány spojené se zajištěním dostatku vody. Pro zemědělství, průmysl, obyvatelstvo. Dost možná, že několikaletou suchou periodou právě střídá perioda vlhká. I tak by se ovšem nemělo polevit v realizaci opatření ve prospěch zadržení srážkové vody v krajině. Pomůže to jí samotné, zemědělství. A hydrobiologové přece jasně říkají: Srážek je u nás prakticky pořád stejný. Jen rozložení je nestejně rozloženo, přibývá přívalových dešťů, při nichž většina vody odteče, protože ji půda nedokáže vsáknout. A jak se prodlužuje vlivem klimatické změny délka vegetačního období, zvyšuje se výpar. S vodou se prostě musíme naučit hospodařit, vážit si jí a mít ji v zásobě pro suchá léta. (fh)

V ČR stojí přes 150 přehrad. Ty největší z nich sice pocházejí z období tzv. budování socialismu, ale stavěly se i předtím. Vůbec nejstarší naše přehradní dílo nese letopočet 1896 a nachází se v Maxově údolí vedle Mariánských Lázní. Naproti tomu po roce 1995 se dokončily jen tři vodní díla. Poslední větší vodní nádrž v ČR vybudovaná po tomto roce, Slezská Harta (na fotografii), byla uvedena do provozu v roce 1997. Foto František Hykeš

PODPORUJÍ NÁS:

Nebyl to jen František Křížík...

Plánice na Klatovsku mají nejen slavného rodáka Františka Křížíka (1847–1941). Další osobnosti s kořeny v tomto městečku je Čeněk Kotal. Narodil se šest let před později významným elektrotechnikem a vynálezcem. Po úspěšném zakončení studia matematicko-filozofického oboru a získání titulu doktora filozofie v roce 1865 se vydává na učitelskou dráhu, již je věrný do konce života. Umírá mlád ve 42 letech. Vedle pedagogické činnosti stihá být redaktorem a pilným přispívatelem časopisu *Vesmír* věnujícímu se šíření vědy přírodní, země a národopisné. Tak je uvedeno v jeho záhlaví. Je to hned v začátcích jeho existence. *Vesmír* začal vycházet v roce 1871 – takže letos oslaví již 150 let trvání. Č. Kotal se stal jeho redaktorem o rok později. Jméno plánického rodáka je spojeno též s Brehmovým *Životem zvířat* – přeložil kapitolu věnovanou savcům. Podílel se také na úpravách přírodovědně zaměřené školní literatury. Jak váženým člověkem byl, ukázal smuteční pochod, v němž kráčeli představitelé vědy, společenského života a města Prahy.

V rodném kraji byla Kotalovým jménem pojmenována červeně vyznačená turistická cesta z Plánice do Klatov. S určitými změnami existuje dodnes, ale její pojmenování je zapomenuto. Letos 3. dubna uplyne kulatých 180 let od narození Čenka Kotala. Uvidíme, jak ho Pláničtí vzpomenou. V městečku ho nepřipomíná pamětní deska ani žádný další odkaz. Není uveden ani mezi plánickými rodáky na Wikipedii. (jh)

Teprve třetí dravec

Ptákem roku 2021 je v České republice káně lesní – náš nejhojnější dravec. Udělením titulu chtějí ornitologové veřejnosti více představit tento častý, ovšem přehlížený druh naší krajiny. Od vzniku udělování titulu v roce 1992 je to teprve potřetí, kdy ho získává dravec. Podle posledních odhadů hnízdí u nás 11 až 14 000 těchto ptáků. Nejčastěji se živí hlodavci, především hraboši a díky tomu jsou účinnými pomocníky zemědělců v boji proti nim. Dospělá káně sežere denně kolem pěti hrabošů. Rodiče nanosí mláďatům do hnízda než vylétnou přibližně 14 kg kořisti, což je asi 700 hrabošů. „Kuriozitou je, že např. v Anglii dokáže káně v zimě přežít jen na žízalách, i když jich musí zkonzumovat kolem stovky denně,” uvádí Petr Voříšek z České společnosti ornitologické. Právě ta ptáky roku vyhláší. (ut)

Foto Pavel Moulis

Půl století ochrany mokřadů

Ramsarská úmluva byla uzavřena v íránském městě Ramsar 2. února 1971. Letos tedy slaví půl století zrodu. Je prvním mezinárodním závazkem zaměřeným na ochranu a rozumné využívání přírodních zdrojů a jedním z mála dokumentů chránících určitý typ biotopů. Účinnosti smlouva nabyla v roce 1975 a dosud k ní přistoupilo 171 zemí. Tehdy ještě Československo ji podepsalo v červenci 1990. Signatářské země se zavázaly, že budou věnovat zvýšenou péči mokřadům mezinárodního významu, tedy slatinám, rašelinistům, říčním slepým ramenům a nivám, ale i tůňm či lužním lesům. Seznam v současnosti zahrnuje přes 2 400 chráněných mokřadů o rozloze přesahující 2,5 milionu čtverečních kilometrů. Zemí s největším počtem mokřadů mezinárodního významu je Velká Británie, která jich eviduje 175. V ČR je v rámci Ramsarské úmluvy chráněno 14 lokalit. Tři z nich se nacházejí v západních Čechách nebo do nich zasahují: Šumava, krušnohorská rašelinistě, pramenité vývěry a rašelinistě Slavkovského lesa. Vyhlášení smlouvy 2. února připomíná Světový den mokřadů. (př)

ním slepým ramenům a nivám, ale i tůňm či lužním lesům. Seznam v současnosti zahrnuje přes 2 400 chráněných mokřadů o rozloze přesahující 2,5 milionu čtverečních kilometrů. Zemí s největším počtem mokřadů mezinárodního významu je Velká Británie, která jich eviduje 175. V ČR je v rámci Ramsarské úmluvy chráněno 14 lokalit. Tři z nich se nacházejí v západních Čechách nebo do nich zasahují: Šumava, krušnohorská rašelinistě, pramenité vývěry a rašelinistě Slavkovského lesa. Vyhlášení smlouvy 2. února připomíná Světový den mokřadů. (př)

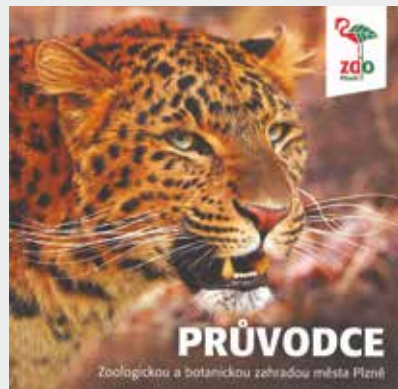
Rašelinistě Tajga ve Slavkovském lese.
Foto Zdeněk Březina

Otevřete a procházejte

Za historii plzeňské zoo vyšly čtyři různé průvodce. K nim je třeba připočítat ještě jeden průvodce botanický. V obou případech jde o brožuru s informacemi o zoo a zvířatech (rostlinách) určenou k orientaci a hlubšímu poznání zahrady při její návštěvě, tak pro fanoušky a sběratele. Nutné je připomenout také čtyři různá vydání průvodce dětského. Na 95 let existence plzeňské zoo a 40 let spojené zoologické a botanické zahrady to není mnoho. Navíc nejstarší průvodce je vlastně velmi mladý, protože pochází z poloviny 80. let minulého století. Ten předposlední vyšel v české verzi v roce 2012 a o dva roky později ho doplnila anglická mutace. Pokud ho porovnáme s nejnovějším ze sklonku roku 2020, mnoho věcí je za oněch osm let úplně jinak.

Za jednotku orientace zvolili autoři nového průvodce zoobotanickou expozici. Ty jsou pak poskládány podle umístění v zahradě a na základě zoogeografických oblastí světa. Průvodce je tak v souladu s naučnými tabulemi, jmenovkami a webem zahrady. Vedle centrální mapy jsou součástí brožury rovněž mapky expozic. V rámci jednotlivých kapitol jsou slovy a obrazy představeny nejzajímavější druhy zvířat a rostlin. Snahou bylo jich zmínit co nejvíce. Nevynechat alespoň významné, ohrožené nebo jedinečné druhy z kolekce 1 200 chovaných taxonů.

Průvodce vyšel v české a anglické verzi a byl finančně podpořen Plzeňským krajem. (mv)

Prázdná zoo

– nikoliv však opuštěná!

Ředitel zahrady děkuje veřejnosti a zřizovateli

Plzeňská zoologická a botanická zahrada byla kvůli protikoronavirovým opatřením v roce 2020 uzavřena pro veřejnost celkem třikrát. Poprvé od 16. března do 26. dubna. V rámci druhé podzimní vlny od 9. října do 2. prosince a následně počínaje 18. prosincem. Návštěvníci se sem tak nemohli vydat celkem ve 111 dnech.

Jak sdělil tiskový mluvčí zahrady Mgr. Martin Vobruba, od počátku roku hledali příznivci zoo cesty jak jí pomoci. „Tou hlavní, více než 25 let vyzkoušenou,“ zdůraznil, „je adopce zvířat. Ta poslední uzavřená v roce 2019 měla číslo 1 481. Rok 2020 jsme zakončovali neuvěřitelnou 1 700. adopcí. Za jediný kalendářní rok tak přibýlo bez jednoho 220 nových kmotřů. Své sponzory dostala i některá dosud opomíjená zvířata. Pomoci se snažili též kmotři stávající. Řada adopcí,“ připomíná tiskový mluvčí, „je totiž opakovaných nebo dokonce víceletých. Tito kmotři často přispívali dříve, než po uplynutém roce, adopční příspěvek zvyšovali nebo si vybírali další kmotřence. Všem jim děkujeme.“ Ekonomická náměstkyně ředitele Vendulka Kaasová dodává, že celková částka, kterou přispěli kmotři do rozpočtu zoologické a botanické zahrady v roce 2020 činila 1 865 000 korun.

Na řadu přišly podle M. Vobruba i další formy pomoci: „Zejména na podzim posílili přátelé zvířat obvyklý dovoz plodů. Denně se po řadu týdnů objevovaly u ředitelství zahrady žaludy, kaštany.“ Krátce před podzimním uzavřením zoo byl spuštěn dlouho plánovaný e-shop zahrady. Jeho obrat byl u zboží během prvních měsíců provozu něco přes 47 000 Kč. Vedle různých suvenýrů se v prosinci v jeho nabídce objevily též symbolické poukazy na služby pro zvířata, volně inspirované „stravenkou“ zoo ve Dvoře Králové. Od začátku měly u fanoušků plzeňské zoo, ale nejen u nich, velký úspěch. Dárkových poukazů v hodnotě 100, 250 a 500 Kč bylo prodáno 727 v celkové částce 198 000 Kč.

Lidé ovšem volili též další postupy, jak zoologické a botanické zahradě pomoci. Manželé Vodákovci přijeli předvádět na podzimní festival lidových řemesel a dovedností na statku Lüftnerka až z Radomyšle na Strakonicku. Příspěvek na benzín ale od pořadatelů nepřijali a částku o něco vyšší než jeden tisíc korun věnovali na zvířátka. Se slovy: - Ať se mají dobře. Moc se nám u vás líbilo a těšíme se, že nás pozvete napřesrok znovu. -

„Pro ředitele zahrady je velice příjemné a povzbudivé registrovat, jak návštěvníci, přátelé zahrady, prostě veřejnost, s ní soucítí v době jejího uzavření kvůli covidové nákaze. Je to pro mne důkazem nejen solidarity a odhodlání pomoci,“ svěřuje svůj názor Ing. Jiří Trávníček. „Ale také toho, jak je zoologická a botanická zahrada oblíbená, jak ji mají lidé rádi. Protože, co je mi lhostejné, k čemu nemám žádný vztah, to určitě nebudu finančně podporovat. Takže všem, kteří jste jakkoliv pomohli, patří velké poděkování. Nejen mě, od nás všech! Bylo by však velice nespravedlivé a neodpuštělné, kdybych současně velmi vřele nepoděkoval našemu zřizovateli – Městu Plzni. Za jeho starostlivost, pochopení a vstřícnost k naší situaci. Předpokládané ztráty náš ekonomický odbor vyčíslil na téměř šestnáct milionů pět set tisíc korun a Magistrát města nám je v plné výši kompenzoval. Pro představu v jakých objemech se hospodaření zahrady pohybuje, uvedu jen toto číslo: Měsíčně naše provozní náklady činí kolem dvanácti milionů korun.“ (rd)

Foto Jaroslav Vogeltanz

Zlá doba covidová

Přesto píše takové krásné příběhy:

Už to bude 25 let, co jsme se s manželem v zoo Plzeň seznámili. Bylo to vždy naše oblíbené místo pro odpolední procházky po škole. Vždy nás vítala krásně upravená zezeň, spokojená zvířata a milý personál, který nám na požádání vyprávěl o jednotlivých obyvatelích výběhů. Již tehdy to bylo krásné místo určené k setkávání, odpočinku a především k získávání nových poznatků a informací o samotných zvířatech. Roky plynuly a my jsme zoo s nadšením navštěvovali při každé cestě do Plzně. Děti s radostí a s dychtivostí poslouchaly naše zážitky se zvířaty a postupně jsme společně zažívali nové. Roční vstupenka je pro naši čtyřčlennou rodinu dokonale volbou, a tak ji pravidelně už několik let kupujeme vždy po Vánocích. Nejoblíbenějším obyvatelem se pro nás stala panda červená. Konkrétně samec Nepál, který nám přirostl k srdci. Je to temperamentní jedinec, kterého nikdy neopomeneme navštívit. Před téměř dvěma lety nás velice vylekal svou nečekanou a nepředpokládanou dovolenou strávenou mimo své bydliště. Nakonec se ale vrátil a my ho mohli opět vidět ve výběhu. Bohužel v minulém roce se nebylo možné kvůli pandemii do zoo vracet tak často, jak bychom chtěli. Bylo nám líto, že nemůžeme přispět na zvířátka koupí nové roční vstupenky. Nákup krásné barevných roušek šitých zaměstnanci zahrady byl pro nás jen skromnou a chabou náhradou. A pak se to stalo. Před Vánocemi jsme na e-shopu našli originální nápad. Šlo o poukazy určené přímo pro zvířata. Bylo rozhodnuto. Nepál si zasloužil další únikovou hru. A dopřáli jsme mu hned dvě. I když se děti obávaly, aby tentokrát neunikl napořád. O možnosti příspěvku jsme informovali příbuzné a známé. Co víme, minimálně vydra si užila vodní radovánky.

Nemůžeme už se dočkat až se celá situace zlepši a my budeme moci zase navštívit své známé v naší milované plzeňské zoo. Už teď se těšíme!

Rodina Hinterholzingerova,
Klenčí pod Čerchovem

Valentýnský dárek zvířatům

Solidarita se zahradou pokračuje taktéž v letošním roce. Ozývají se další zájemci o kmotrovskou adopci zvířat, veřejnost vyjadřuje vztah k oblíbenému místu pod svahy Lochotína i dalšími způsoby. Přes 200 tisíc korun získala plzeňská zoologická a botanická zahrada prostřednictvím virtuálního Valentýnského běhu. Ve dnech 10. až 17. února ho připravil spolek Rozběháme Česko. Po celé republice se akce zúčastnilo více než 3 000 běžců. Ti, kteří běželi ze solidarity s plzeňskou zoo, se možná nechali inspirovat příklady nákladů na krmení a péči o zvířata uvedených s nápaditým designem na webových stránkách zoologické a botanické zahrady pod pozvánkou na valentýnské sportování. Dozvěděli se například, že jednodenní strava pro lemura vyjde na 50 Kč, denní dávka banánů pro zvířata stojí 600 Kč, mražených sledů spolýkají tučňáci každý den za 800 Kč, seno pro žirafy přijde zahradu denně na 1 000 Kč. Za 201 750 Kč ve prospěch zvířat se dostalo organizátorům od vedení zahrady poděkování a všichni účastníci virtuálního běhu získali jejich prostřednictvím děkovaný certifikát. (rd)

Dalším zvířetem,
které má „koronavirového“
kmotra, je argus okatý.

Letošní prvenství patří tamarínu bělohubému

Loni byl prvně narozeným zvířetem v novém roce v plzeňské zoo šimpanz učenlivý, letos je to tamarín bělohubý. Před rokem datum narození hned 1. ledna, tentokrát „až“ 2. ledna. Drápkaté opice přivádějí na svět většinou dvojčata, ale v tomto případě to byl jedináček. Maximum péče o potomka spočívá u této skupiny primátů na otci. Matka prakticky „pouze“ kojí.

Chov tamarinů a kosmanů má v zoologické a botanické zahradě dvacetiletou tradici. Většina z nich žije od roku 2014 v Amazonském pavilonu, neboť jejich domovem jsou jihoamerické deštné pralesy. Tamarínu bělohubému je však vyhrazen Tropický pavilon, kout naproti prosklené ubikaci šimpanzů učenlivých. (rd)

Foto Kristýna Rothová

Další rákosníček

Chovatelky z Madagaskarského pavilonu jásají: „Narodilo se další mládě velice vzácného lemura rákosového od madagaskarského jezera Alaotra.“ To je jediné místo na světě, kde tato poloopice žije. První mládě, nejen v plzeňské zoo, ale vůbec v ČR, se narodilo počátkem prosince 2018.

Druh je drobnější než ostatní lemuři, jeho hmotnost je pouze jeden kilogram. Je to jediný primát přizpůsobený životu nejen na stromech, ale i na bažinatých územích. Vyznačuje se celodenní aktivitou. Ve volné přírodě se dožívá průměrně 20 let, v péči člověka až 30. (zh)

Kdypak budou mlád'ata?

Kolekce damanů v plzeňské zoo čítá v současné době čtyři druhy. Nejdéle je tu chovaný daman kapský (na snímku), dále je zde k vidění daman stepní a od loňského roku také v zoologických zahradách velmi ojediněle zastoupený daman pralesní a též daman stromový. Nově dovezené tři samičky damana kapského (nazývaného také jako skalní či jihoafrický) spojené s původním samcem tak znovu vytvářejí podmínky k množení tohoto savce. Ač připomíná vzhledem spíše králíka nebo morče, jeho nejbližšími žijícími příbuznými jsou sirény a sloni. Domovem damana kapského je přibližně polovina Afriky a izolovaná území na Blízkém Východě. V plzeňské zoologické a botanické zahradě žije v pavilonu žiraf.

Foto Jaroslav Vogeltanz

Létající opice se rozmnožila

Na druhý pokus se podařilo ošetřovatelkám primátů v loňském roce odchovat mládě chvostana bělolícího. Tato poměrně malá denní ploskonosá opice obývá tropické pralesy severní a centrální část Jižní Ameriky. V Zoologické a botanické zahradě města Plzně je ke spatření v Amazonském pavilonu. Je monogamní, žije v trvalých párech, v malých rodinných skupinách společně s nedospělými mláděty. Samice rodí zhruba po 170 dnech březosti většinou jedno mládě. Je-li to sameček, je po narození šedohnědý. Do dvou měsíců mu srst zčerná. V péči o nové potomstvo pomáhají starší, dosud nedospělá mláděta.

Chvostan bělolící (samec) má hmotnost kolem dvou kilogramů. Délka těla bývá 30 až 40 cm. Barva srsti je dána pohlavním dimorfismem: Samec je černý s bělavým obličejem, zatímco samice má srst šedo-

hnědou a tmavý obličej. Oba mají srst také v obličejí, kde je nápadná bambulovitě tvarovaná oblast nozder připomínající velký nos.

Zvíře se nejvíce živí plody a semeny tropických stromů, je ale v podstatě všežravé. Při žraní se chvostani zavěšují na větev jen za zadní končetiny, aby měli přední volné ke konzumaci potravy. Vynikají obratností, jejich skoky jsou dlouhé i 10 metrů. Někdy se jim proto také říká létající opice. Jsou to plaší a opatrní živočichové. Mnoho nepřátel nemají, pouze lidé jim ničí přirozený zdroj obživy a loví je pro maso nebo chytají pro obchodování. V přírodě se dožívají asi 14, v lidské péči až 20 let. (uw)

K vidění jen v Plzni

Ptačí novinkou plzeňské zoo jsou čtyři pelikáni hnědí. O to významnější, že je v ČR nechová už žádná další zoologická zahrada. Jedná se o nejmenší a zároveň v přírodě nejrozšířenější druh tohoto vesolohého ptáka. Jeho hmotnost se pohybuje mezi 3,5 až 8 kg, rozpětí křídel kolísá od 203 do 228 cm. Ve všech základních rysech je podobný ostatním pelikánům. Má dlouhý krk, nápadně krátké končetiny a charakteristický silný zobák s hrdelním vakem. Obě pohlaví jsou zbarvena stejně, mláděta v prachovém peří jsou celá bílá.

Foto 3x Kateřina Misíková

Hojně se vyskytuje na pobřeží Severní, Střední i Jižní Ameriky. Je společenským ptákem, v hejnech často loví také potravu. Jako jediný pelikán se za ní vrhá střemhlav do vody z výšky až 10 m. Na jídelníčku převažují různé druhy ryb, především sledě. Hnízdí na stromech nebo větších keřích. Ve volné přírodě se dožívají pelikáni hnědí průměrně 15 až 25 let. (uw)

Čtyřnohé klenoty z Ferganské kotliny – budou tu s námi i za 20 let?

V květnu roku 2006 přicestovaly do chovatelského zázemí expozice Akva tera z Uzbekistánu dva druhy gekonů rodu *Teratoscincus*. Jejich příjezd ze zoologické zahrady v hlavním městě Taškentu tehdy obstarala čtyřčlenná expedice, sestávající z ředitele Zoologické a botanické zahrady města Plzně Ing. Jiřího Trávníčka, kurátora chovu plazů, obojživelníků a bezobratlých Jana Konáše, botanika Zdeňka Břízy a ošetřovatele plazů Ondřeje Trávníčka. Umožnila to spolupráce těchto dvou zahrad. „Přál bych všem vidět, jak jim ve tmě noci již z dálky odrážejí oči světlo baterky,“ vzpomíná dnes na setkání s gekony Jan Konáš.

„V roce 2006 se ale ještě nevědělo, že jde o samostatné druhy. Až donedávna se tyto dvě, řekněme formy, rozlišovaly jako dva poddruhy *Teratoscincus scincus scincus* a *Teratoscincus scincus rustamowi*,“ říká ošetřovatel plazů a obojživelníků Jiří Doxanský a pokračuje: „Až v roce 2017 publikoval mezinárodní tým ruských a íránských herpetologů práci, v níž *T. s. rustamowi* získal svůj druhový status.“ Autoři také nově vymezili výskyt obou druhů. Zatímco *Teratoscincus scincus* je v přírodě široce rozšířen v pouštních a polopouštních oblastech zemí bývalého Sovětského svazu (Turkmenistán, Uzbekistán, Kazachstán) a velmi okrajově zasahuje také do několika dalších sousedních zemí, *Teratoscincus rustamowi* je endemitem Ferganské kotliny v Uzbekistánu a Tádžikistánu. Oproti předchozímu je tedy jeho areál rozšíření výrazně menší. Oba druhy se dále liší

tělesnými rozměry, ošupením a také geneticky, na což poukázali herpetologové studiem DNA.

V dospělosti měří *Teratoscincus rustamowi* okolo 10 cm, přičemž ocas připadá asi na třetinu této délky. Gekonů mají velké oči se svislou žítnicí, srostlými víčky a nemohou tedy mrkat. Čištění očí od drobných zrníček písku a dalších nečistot obstarává rozeklaný jazyk. Nápadné jsou také velké šupiny na těle a ocase, jimiž dokážou tyto gekoni vytvářet syčivý zvuk. Společně se zdviženým postojem tak zastrahují potenciálního predátora. Stejně jako mnozí další gekoni dokážou v případě ohrožení odhodit ocas, který jim posléze dorůstá. Samci se na první pohled liší od samic přítomností kapes u kořene ocasu, v nichž mají uloženy pohlavní orgány. Samičky je snadné rozpoznat od samců v období březosti, kdy jim na břišní straně těla prosvítají vajíčka.

„Ať už tedy jde o poddruh nebo druh, jeho nepřilíh velký areál rozšíření se musí zásadně odrazit na jeho statusu ohrožení,“ zdůrazňuje Jiří Doxanský. Ferganská kotlina je známá jako jedna z nejúrodnějších oblastí Střední Asie. Díky dostatku vláhy, kterou sem z hor přivádí řeka Naryn a Karadarya, je celá oblast velmi intenzivně zemědělsky využívána. Mezi pěstovanými plodinami dominuje bavlna, v jejíž souvislosti se čtenářům možná vybaví trasa Hedvábné stezky. Ráz původní krajiny se v důsledku zemědělství tedy zcela zásadně změnil. Původní stanoviště, pokud nebyla zničena, představují v kulturní krajině pouhé fragmenty,

což znamená z dlouhodobého hlediska problém. Kromě národní přírodní památky Yazyavan o současné rozloze asi 30 km² zde nejsou vyhlášena žádná další chráněná území, která by zbývající stanoviště ochránila. Silný antropogenní tlak ze strany zemědělství je tak přetrvávající hrozbou nejen pro gekony *Teratoscincus rustamowi*, ale také pro další zástupce tamní fauny a flóry. Ztráta většiny přirozeného prostředí je tak důvodem, proč je na Červeném seznamu ohrožených druhů Uzbekistánu tento gekon veden jako endangered, tedy ohrožený druh.

„Udržení životaschopné populace tohoto ohroženého druhu v lidské péči se nám proto zdá jako jedno z mála možných řešení jak zabránit vymizení tohoto plazu v následujících několika letech z přírody,“ zmiňuje Jiří Doxanský. Dodejme, že se mu tento úkol daří v rámci možností plnit již 16 let. „Za tu dobu jsme zjistili, že to s nimi není tak úplně jednoduché. Mysleli jsme si, že jedním z klíčových faktorů je správné navození hibernace. Ta představuje pro zvířata část přirozeného cyklu a je stimulem k nastarování jarního páření. Ale ukázalo se, že i jeden rok nezimování jedinci se nakonec pářili, samičky snesly vejce a ty se nám podařilo úspěšně odinkubovat. Tím se dostáváme k dalšímu kritickému bodu. Tito gekoni snášejí každý rok dvě až tři snůšky po dvou vápenitých vejcích s velmi křehkou skořápkou. Jsou náchylná na poškození, při manipulaci je proto zapotřebí zvýšená opatrnost. Inkubace takových vajec není jednoduchá a vyžaduje nejen optimální teplotní podmínky pro vyvíjející se zárodek, ale také akurátní vlhkost. Ta nesmí zabránit vyschnutí zárodku, na druhé straně nemůže způsobit jeho utopení či růst plísní. Za 14 let se nám některé tyto podmínky nepodařilo optimalizovat natolik, abychom snížili mortalitu vyvíjejících se zárodků ve vejcích na naprosté minimum,“ vysvětluje Jiří Doxanský některá úskalí chovu tohoto druhu v lidské péči.

S rostoucími denními teplotami přecházejí gekoni v přírodě na výhradně noční aktivitu. Před horkem, kdy je v nejteplejších měsících roku až 45 °C ve stínu, jsou ukryti až v metr a půl dlouhých a půl metru hlubokých norách. Vyhrabávají si je buď sami, nebo obývají ty po jiných obratlovcích včetně dalších druhů ještěřů. Zpravidla aktivují až po setmění. V přírodě se živí hmyzem a jeho larvami, převážně brouky, sarančaty, mravenci a v menší míře také dalšími bezobratlými, jako jsou stínky nebo solifugy. „Nabízená rozmanitost potravy v našem chovu je podstatně menší,“ hodnotí některé nedostatky Jiří Doxanský. „Loňský rok se dá z hlediska našich odchovů tohoto ohroženého druhu, porovnáme-li si údaje za uplynulých 14 let, označit jako o něco lepší než průměrný. Od září se nám po osmdesáti až pětadevadesáti dnech inkubace vylíhla zatím tři mláďata,“ bilancuje terarista. (Výroční zprávy jsou dostupné on-line na webových stránkách Zoo a BZ Plzeň).

Zoologická a botanická zahrada města Plzně je se svým detašovaným pracovištěm Akva tera v centru města patrně jedinou institucí v Evropě, která ohrožené gekony *Teratoscincus rustamowi* chová. Neboť jsou tyto plazi klenoty před zraky návštěvníků ukryty v chovatelském zázemí, představíme vám je alespoň na fotografii.

Mgr. Lukáš Pola

Foto Jiří Doxanský

Teratoscincus rustamowi

Zahradou poznání, Zemí zamýšlenou

Za uplynulých sedm let se stal environmentální projekt Města Strakonice Zahradou poznání populární, oblíbený a známý ve školách i mezi dospělou veřejností. Jeho zásluhou bylo na Prácheňsku, i když skutečné území je rozlehlejší, vysazeno 1 500 ovocných stromů původních odrůd a vytvořeno 60 pamětních zastavení. Na jeho základě vznikly dvě knihy a chystá se třetí. Jsou průvodcem po zdejší krajině, ale především po její románové, básnické, malířské podobě, po jejím sepětí s dramatickou a filmovou tvorbou, vědeckým bádáním. Představuje osobnosti, které se zde narodily, spojily s tímto krajem život, či jeho podstatnou část. Nebo jím jen prolétly – a přesto v něm zanechaly stopu, která stojí za zaznamenání, za vyprávění. Těch jmen spjatých s širším okolím Strakonice jsou desítky.

Za environmentálně-osvětovým projektem, jak se oficiálně jmenuje, stojí především – Ing. Miroslav Šobr, partneři a sponzoři. A samozřejmě také stovky soutěžících a sázejících stromky. Bez nich by akce skončila po prvním ročníku.

Miroslav Šobr je zástupce vedoucí odboru životního prostředí na Městském úřadu ve Strakonici. Úředník státní správy. Tím více je projekt a vše, co z něho vzniklo a nadále vzniká, obdivuhodnější. Kreativita obvykle do úřednické výbavy nepatří...

Jak se vůbec myšlenka na tento celostátní jedinečný počín zrodila? Nejlépe to ví sám její duchovní otec: „Bylo to v druhé polovině devadesátých let. Ještě za existence okresních úřadů. Odbory životního prostředí měly ve své náplni také výchovu k ochraně přírody. Napadlo mne tehdy představit zvláště chráněná maloplošná území. Věděl jsem, že aby to zaujalo, musím zvolit zajímavou formu. Vymýšlet něco nového a nad rámec služebních povinností, různých hlášení a přípisů mě bavilo. A toto byla příležitost. Až jsem byl překvapený, jaký byl o novinku ve školách i mezi veřejností, zejména v domovech pro seniory, zájem.“

Po zrušení okresních úřadů a vytvoření obcí s rozšířenou působností pokračoval Ing. Šobr v environmentální kreativě na odboru životního prostředí městského úřadu. Jako první představily webové stránky Strakonice v roce 2003 Putování románovou krajinou. Stejná pravidla platila také pro další ročníky: Zimní měsíce jsou věnovány soutěžní části projektu, na jaře a na podzim se vysazují ovocné stromky. Podél cest, na meze, na veřejná prostranství. Všude tam, kde dříve běžně růstávaly.

Miroslav Šobr při výsadbě stromků.

Žáci s učiteli se mohli zúčastnit rovněž různých doprovodných akcí – např. výsadby lesních stromků, čištění studánek nebo sběru odpadků. Letní výlet za odměnu byl pro školy samozřejmě vekou motivací. „Nejúspěšnější z nich,“ vysvětluje Miroslav Šobr, „vždy osmdesátka dětí vyjela na dvoudenní tematický zájezd. Jednou byla cílem jižní Morava, podruhé Beskydy. Do roku 2016 jsme vystřídali všechny zajímavé oblasti republiky. Do soutěže se zapojilo 16 škol z Blatenska, Strakonicka a Vodňanska.“

Bez podpory nadřazených, vedení města by s takovou aktivitou přirozeně neuspěl ani tak velký srdcař jakýmsi M. Šobr je. „Po všechna léta jsme nacházeli víceméně společný jazyk,“ pochvaluje si. „Představitelé města si uvědomovali, že jde o užitečnou aktivitu ve prospěch přírody a výchovy mladé generace a ještě přináší Strakonici body při vytváření jejich obrazu na veřejnosti. Zahradou poznání bylo čtyřikrát oceněno Jihočeskou ratolesť, z toho třikrát zlatou. V roce 2012 to byla cena Ministerstva životního prostředí v národním kole České krajiny. V roce 2014 jsme si jeli do Wrocławu pro zvláštní ocenění v soutěži o Cenu krajiny Rady Evropy. Před třemi lety jsme se nominovali do celostátní prestižní soutěže Má vlast – cestou proměn.“

Pro krajinu, pro přírodu jsou hlavním výstupem ovocné stromy tradičních odrůd. Jenže ty sázejí v současné době leckde. V Plzeňském kraji jich bylo za pět let vysazeno bezmála 3 500. Ovšem environmentálně-osvětový projekt Zahradou poznání má k tomu ještě velkou přidanou hodnotu. Jsou jí již zmíněné knihy mapující místa se stopou spisovatelů, básníků, divadelníků, filmařů, výtvarníků, vědců. A je jich na pomezí jižních a západních Čech hodně! Jakoby zde byla přítomna múza. Publikace jsou obsahem, zpracováním, hodnotou výpovědi o jednotlivých osobnostech a jejich době stejně jedinečné jako celý projekt. Také za nimi stojí Miroslav Šobr. Shromáždit, prověřit, sepsat tolik faktografických údajů, i když je mu velkým pomocníkem Wikipedie – představuje obdivuhodné dílo. A komu se nedostane do rukou v knižní podobě, setká se při toulkách Prácheňskem alespoň se základními údaji u pamětních zastavení věnovaných jednotlivým osobnostem a událostem.

„Uročí práci řady let,“ odhaluje přípravu knížek jejich autor. „Úředníkem státní správy jsem od roku 1995, Strakonicko mám projel a prozkoumané opravdu dokonale. Každé místo, o němž píši, osobně navštívím. Snažím se tam setkat s pamětníky, kteří mají k tématu co říci. Kolik mi toho třeba navyprávěl za léta, co jsme se znali, devadesátiletý hajný Jiroušek ze Sedlice. Bohužel loni zemřel. A těch historek, když se dají do vyprávění obyvatelé Blatné, co si zahráli v komparech zde točených filmů... Velmi si vážím osobních pohledů na jednotlivé události. Děni není černobílý a každý názor přináší různě zabarvený pohled. Všechny tyto poznatky využívám také při besedách v domovech seniorů. Množství informací pochází rovněž od subjektů zapojených do výsadby stromků. Je jich už k šedesátce,“ ukončí malou bilanci duchovní otec Zahrady poznání. Ta v letošním ročníku zavádí soutěžící ke kořenům a seznamuje je s přírodními rezervacemi, památkami a památnými stromy regionu.

V únoru se dožil Ing. Miroslav Šobr pětapadesátin. Nechtěje tento článek oslavou jeho práce ve prospěch přírody a krajiny. Krajiny, ještě tak trochu západočeské, hodně už ale jihočeské. Té, kterou tak výstižně nazval spisovatel Ladislav Stehlík Zemí zamýšlenou. A oslovila takový počet umělců a dalších osobností. A byla kulisou pro tolik filmů, že zřejmě druhá taková u nás není...

František Hykeš

Půl milionu? Zřejmě ano!

Alespoň uskutečnit před koncem roku živý betlém a program na Štědrý den a na Silvestra. Byť třeba za zpřísněných hygienických opatření, znělo zadání i přání návštěvníků. V rámci předvánočního rozvolňování protikoronavirových opatření bylo všechno téměř již připraveno. Jenže znovu začalo rychle přibývat nakažených a šroub se začal utahovat. V pátek 18. prosince se opět zavřely po-

kladny zoologických zahrad. Rázem bylo po všech tradičních akcích, po vítání symbolicky posledního návštěvníka roku. Jaké by měl letos asi číslo? To už zůstane navždy tajemstvím.

Návštěvnost Zoologické a botanické zahrady města Plzně činila v roce 2020 přes její trojí uzavření 377 447 osob. Od roku 2014 překračovala vždy 430 000 návštěvníků ročně a vytvářela se bli-

žila k půl milionu lidí. Ten prvně překročila v roce 2019 v samém závěru prosince. Nelze to samozřejmě tvrdit s absolutní určitostí, ale na základě dlouhodobých trendů a vzhledem k počasí, akcím, lvičatům a malému šimpanzi, se dal znovu předpokládat zájem o zahradu představovaný více než půl milionem osob. Jenže to by nesměl koronavirus uzavřít její pokladny na 111 dnů. (eš,vo)

Jsou jediní u Evropy

První přádelník Arnaudův se objevil v plzeňské zoologické a botanické zahradě v roce 2009 a měl původ v přírodě. Další devět jedinců do Plzně dorazilo v roce 2010. Aktuálně jich zůstala dvojice – snad jde o pár. Jsou to poslední dva představitelé tohoto nominátního poddruhu (nominátní poddruh je ten, který se nejvíce podobá danému druhu) nejen v plzeňské zoo, ale také v rámci Evropy. Za více než deset let se podařilo odchovat do dospělosti 17 mláďat, která odsud odešla do jiných zahrad.

Přádelník Arnaudův obývá suché savany jihozápadního Súdánu, jih Etiopie, východ Ugandy, západ a střed Keni, část Tanzánie, vzácně se objeví i v jižním Somálsku. Žije v koloniích. Ptáci také společně hledají potravu, což jsou různá semena a hmyz. Rozmnožují se v průběhu celého roku, ale především využívají období dešťů, kdy je v Africe dostatek potravy. Hnízdí v kulovitých hnízdech se dvěma vchody. Stavebním materiálem je suchá tráva a tenké větvičky. Těsně před snůškou obvykle čtyř olivově zelených vajec přádelníci „zazdíávají“ z bezpečnostních důvodů jeden ze vchodů. Otevírají ho až po vylíhnutí mláďat. Na jejich výchově se podílejí společně oba rodiče. Původně se předpokládalo, že jsou přádelníci příbuzní s vrabci. Dokonce jejich rodové jméno bylo vrabec. Poslední výzkumy na základě DNA ovšem ukázaly, že tomu tak není. Aktuálně je zoologický systém řadí k řádu pěvců, čeleď snovači. (up)

Foto Jaroslav Vogeltanz

Otázka pro ošetřovatele Tomáše Košatku:

Jaký účel měly stavební úpravy před koncem roku ve výběhu tygrů?

„Jejich cílem byla stabilizace ujiždějících svahů, protierozní opatření, odvodnění místa a vytvoření několika terás. Z pohledu ošetřovatelů je dobře, že se k nim přistoupilo, protože se zvýší komfort zvířat ve výběhu. Vzhledem ke své hmotnosti a terénu zde měli zejména po dešti ztíženější pohyb. V rámci těchto úprav došlo také na předělání prostoru dělicího ubikaci od výběhu tak, aby vše odpovídalo aktuálním chovatelským požadavkům Evropské asociace zoologických zahrad a akvárií. Prozatím je upraven horní výběh. Jakmile to dovolí počasí, dočká se podobných úprav i výběh spodní. Zimní přestávka ve stavebních pracích se nám hodila, využili jsme ji k nerušenému páření stávajícího samce s novou samičí.“ (rd)

...

Po dlouhém čekání se podařilo na sklonku minulého roku dopárovat samce tygra sibiřského Tíbera. Samice jménem Milashi byla dovezena v prosinci, pochází z anglické zoo ve Woburnu. Narodila se v září 2015, takže je věkem ideální k plzeňskému samci. (mv)

Foto 2x Kateřina Misíková

Technologie pro pohodlí návštěvníků

S koncem loňského byl v zoologické a botanické zahradě dokončen dvouletý projekt Smart city, který vznikl pod záštitou města Plzně. Záměr byl koncipován jako soubor hardwarového a softwarového zařízení, jenž by měl sloužit návštěvníkům k jednoduššímu vstupu a orientaci v zahradě. Systém se skládá ze samoobslužných kiosků pro nákup vstupenek, samoobslužných vstupních turniketů, aplikací pro nákup vstupenek on-line a dalších funkcionalit pro odbavení zájemců o zahradu. (zv)

Dědictví ve prospěch zahrady

Vztah, výstižněji řečeno láska, některých lidí k plzeňské zoologické zahradě je až neuvěřitelná a dojemná. Posledním takovým důkazem je závěť, na jejímž základě odkázala majitelka dvoupodlažní dům v Plzni na Slovanech Zoologické a botanické zahradě města Plzně. Paní Hana Vavřková byla bez dědiců a jakožto dlouholetá učitelka biologie měla k zoologické a botanické zahradě velmi blízký vztah. Jelikož je nemovitost bez nájemníků, může po potřebných úpravách např. poskytnout byty pro špičkové odborníky zahrady. Dědicem významného majetku se stala zoologická a botanická zahrada v minulosti už několikrát. (rd)

Sbíráme hliník BEZ OHLEDU NA COVID

Minulý rok příliš dobrý nebyl. To se určitě shodneme. Ale pokud jde o sběr použitého hliníku, především potravinových obalů, byl úspěšný. Vždyť především v jednotlivých školách dokázali nasbírat této cenné suroviny pro další zpracování jednu tunu dvě stě třicet kilogramů! Hlavní zásluhu na tomto množství mají žáci ze ZŠ v Dolní Bělé na severním Plzeňsku. Očividně se ale snažili také v dalších základních, stejně jako mateřských školách. Všem jim patří velké poděkování! A nejen od nás, ale zejména od přírody. Uvážíme-li že minimálně z 90 procent se na tomto množství podílejí děti a vezmeme-li v úvahu jak krátce jen chodily do školy, sběr hliníku je snad to jediné, co COVID-19 neomezil. (eš)

◀ Na přelomu roku se dočkala část rybníků a vodních příkopů v zoologické a botanické zahradě odbahnění. Jednalo se o rybníky v australské expozici a u výběhu nosorožců, dále o přírodní příkop u žiraf. V druhé etapě se dostane rovněž na vodní příkopy u lemuřího ostrova, mezi nočním africkým pavilonem a Madagaskarským pavilonem. Vodní plochy nebyly čistěny již léta a bylo z nich třeba odstranit naplaveniny a setléle napadané listy.

Bez návštěvníků oslavila na Nový rok šimpanzice Caila své první narozeniny. Přítomni byli pouze dva ošetřovatelé a fotograf. Oslava měla tradiční formu potravinového enrichmentu, kdy ty nejoblíbenější šimpanzí dobroty byly schovány ve vánočních taškách a nápoje v plastových lahvích. Spíše než oslavenkyně si na všem pochutnali dospělí členové skupiny. Přes rameno matky Zedonji se k části slavnostního občerstvení Caila ale přece jen dostala. (mv)

Foto Kateřina Misíková

Stačily by prsty jedné ruky

Loni, po narození Caily, se v některých novinách objevila zmínka, že jde o první mládě šimpanze učenlivého narozené v zoo v ČR po 14 letech. Shodou okolností by tak posledním narozeným a odchovaným malým šimpanzem byla plzeňská Bamia, jež přišla na svět v roce 2003. Je vůbec možné, když šimpanzi patří k poměrně častým zvířatům v zoologických zahradách, že tak dlouho neměli žádného potomka? To už je otázka pro tiskového mluvčího Zoologické a botanické zahrady města Plzně Mgr. Martina Vobruba.

„V českých a slovenských zoo je populace šimpanzů a jejich reprodukce ovlivněna v posledních letech zejména velikostí skupin, věkovým a poddruhovým složením. Vše souvisí s mezinárodní spoluprací a koordinací zachrany čistokrevných populací. Zatímco první mláďata přišla na svět v 60. letech minulého století v Brně, později byly odchovy relativně časté v Liberci, Ostravě a Dvoře Králové, počet mláďat za posledních 25 let je poměrně nízký. Ne vždy po porodu mláděte v zoo nastane úspěšný odchov a dožití se dospělosti. V Plzni po narození samice Bamii následovalo sice několik málo porodů, ale malí šimpanzi uhynuli. Mediálně známým mládětem byla Bahatia narozená v roce 2004. Její matka Maryša ji však nedokázala odchovat, pro příště jí proto byla aplikována antikoncepce. V dalších letech bylo rozmnožování šimpanzů v celé Evropě pozastaveno. Důvodem se stalo genetické testování a následné umísťování šimpanzů do zoo podle příslušnosti k některému ze tří poddruhů.

Dalším místem, kde se šimpanzi v posledních dvou desetiletích narodili, byla ostravská zoo. Mláďata z let 2009 a 2010 se ale dožila jen necelých dvou let. Respektive v druhém případě ani ne půl roku. Naopak úspěšní byli kolegové z bratislavské zoo s odchovanou samicí Shani-Kimani z dubna 2010. Potom – s desetiletou přestávkou – následovala až plzeňská Caila a krátce po ní v Ostravě narozený samec šimpanze poddruhu hornoguinejského.“ (rd)

Rostliny s přidanou hodnotou

Nové rostlinné tablo otevíráme šumavskou jirnicí

S 1. číslem 11. ročníku IRISu (rok 2013) započal v rámci rubriky List z herbáře cyklus rostlinných navštívenek představujících nějakým způsobem spřízněné dvojice pokojové a u nás volně rostoucí rostliny. Za osm let, po které List z herbáře tomuto seriálu patřil, představil 32 rostlinných dvojic, tedy 64 známých i méně obvyklých zástupců flóry našich domovů a přírody.

Právě začínající nový cyklus chce upozornit na jedinečné rostliny západních Čech. Na rostlinné druhy, které mají v soustažnosti s touto částí republiky nějakou přidanou hodnotu. Území je pro ně hraniční z hlediska evropského výskytu, rostlina je zde hojnější než v jiných částech ČR, nebo naopak neroste nikde jinde než právě zde.

Mezi takovéto rostlinné druhy patří i nepříliš známá květina šumavských vlhkých luk a pastvin jirnice modrá (*Polemonium caeruleum*), kterou naši novou galerii otevíráme. Jde o vytrvalou bylinu s jasně modrými až nafialovělými (občas také bílými) květy – jediný druh rodu jirnice, jenž se v české přírodě přirozeně vyskytuje. Je to rostlina hlavně s evropským rozšířením. Roste od Islandu a Skandinávie přes Střední Evropu, severní část

Středozemí, Ukrajinu, evropské Rusko až po západní Sibiř. Druhotně se dostala i do přírody Severní Ameriky. Je počítána k alpské květeně a v ČR je původní na Šumavě a v jejím okolí. Je zde však stále vzácnější!

Lodyha je vysoká 30 až 80 cm a nese latovitá květenství s oboupohlavními voňavými květy velkými do dvou centimetrů.

Různé internetové rady hovoří o jirnici, jakožto o léčivce, jež umí účinně utišovat nervozitu, navodit kvalitní spánek. Hojivě působí na trávicí a taktéž dýchací soustavu. Pomáhá léčit žaludeční vředy i vředy tlustého střeva. Účinné látky jsou obsaženy v kořeni a rovněž v kvetoucí nati. Pokud byste chtěli její léčivou moc vyzkoušet, nikdy to nezkoušejte s rostlinami z přírody, ale z umělých výsadeb. Poskytnete-li jirnici na zahradě kousek místa s kyselejší a vlhkou půdou, získáte dekorativní květinu a navíc užitečnou pro vaše zdraví. V šumavské přírodě se jirnice modrá stává stále vzácnější. V červeném seznamu cévnatých rostlin České republiky z roku 2012 je zařazena k málo se vyskytujícím a silně ohroženým druhům. (kola)

Foto Jan Kavale

Kde se snoubí Doupovské hory s horami Krušnými

Na Nebesa nebo do Pekla?

Ta krajina podél Ohře, než řeka opustí Karlovarský kraj, je krásná jako celek. Nejlepším důkazem jsou fotografie. Zaostříš na Nebesa a na fotce je to jen strmý kopec porostlý lesem. Kouzlo bezprostředního pohledu je pryč. Chybí okolní rámeček. U jeho paty neutíká Ohře, protějškem mu nejsou Doupovské hory. A hned si můžeš položit zásadní hádanku: Je vrch součástí ještě severně položených Krušných hor nebo již Doupovských? Pokud by byla předělem mezi nimi Ohře, vše je jasné. S přihlédnutím k zásadně odlišné geologické skladbě obou pohoří, potom přeběhla Nebesa na druhou stranu. A nejsou jediným takovým kopcem.

Zahleďš se na hradbu Doupovských hor, odsud, od Stráže nad Ohří poměrně vysokou a strmou a říkáš si: Jakpak to tam za linií tabulek upozorňujících na zakázaný vojenský prostor asi vypadá? Můžeš jen tušit. Určitě jsou zde, v okolí Kyselky a Velké Jehličné, jiné než od Bochova k Valči. Horský vyšší, lesnatější. Bukové lesy jsou určitě hluboké. Jinak by se v nich nezdřovala kočka divoká. Někde za nimi býval Doupov. Město v roce 1930 s 1 524 obyvateli. Dnes z něho nenajdete nic. Hrůza! Vlastně najdete. Dochovala se kamenná kašna s fontánkou. Ta rozstřílena v začátcích vojenského újezdu nebyla. Zdobí nádvoří zámku Kaceřov na severním Plzeňsku. Přímou na místě zbyla z bývalého okresního města ruina nádražního skladu. Upomínku zachovává taktéž Český filmový archiv. V roce 1966 byl v opuštěném, polorozbořeném Doupově natáčen po premiéře téměř ikonický protiválečný apokalyptický film Konec srpna v hotelu Ozón.

Jako autor tohoto pohledu do severovýchodního cípu Karlovarska se přiznávám, že jsem se do zdejší krajiny zamiloval. Pokaždé, když tudy projíždím, hltám každý pohled do údolí Ohře. I když jich z frekventované silnice I. třídy, kdy musí mít řidič jedno oko na vozidlo před sebou a druhé na tom za ním, zase tolik není. Jen jednou jsem se pokoušel do sytosti. Vloni, kdy komunikace procházela rekonstrukcí a mohlo se po ní jet jen velmi pomalu.

Daleko důležitější však je, že se do krajiny zamilovali i jiní. Zakladatel botanické zahrady a arboreta u Horního Hradu – Hauenštejna Ing. Jaroslav Hejtík a posléze jeho syn a pokračovatel v otcově díle Jakub Hejtík. Karel Janoušek se svojí partnerkou – vůdčí osobnosti zapsaného spolku Zaminis se sídlem v Osvinově, který zde pečuje o ochranu

kriticky ohrožené užovky stromové. Hlavně všichni dělali a dělají vše proto, aby tudy nevedla plánovaná dálnice z Karlových Varů dále na sever Čech. V současnosti tento prostor na levém břehu Ohře chrání alespoň status přírodního parku. Je také součástí Evropsky významné lokality a ptačí oblasti Doupovské hory.

Přibližně na polovině cesty mezi Stráží nad Ohří, podle níž se jmenuje i zmíněný přírodní park, a Bočí se nachází kousek nad státní silnicí nevelká přírodní památka Čedičová žila Boč. Chrání šestiboký sloupový rozpad čediče s navazujícím unikátním suťovým lesem a kamenným mořem. Ochrana pomáhá rovněž k zachování několika vzácných druhů rostlin a živočichů včetně již zmíněné užovky stromové.

Až do loňského června to bylo jediné maloplošné zvláště chráněné území v přírodním parku. V červenci byla vyhlášena po dlouhých sedmi letech přípravy národní přírodní rezervace Nebesa. Jak se uvádí v karlovarském časopise Arnika, vzhledem k řadě připomínek vlastníků pozemků se hranice rezervace několikrát upravovala. Oproti původnímu návrhu se její výměra zmenšila z výchozích 640 na stávajících 419 ha. I přesto se jedná o jedno z největších maloplošně zvláště chráněných území v kraji. Na délku měří skoro pět a na šířku dva kilometry. Téměř všechny části lokality, jež se nakonec součástí NPR nestaly, jsou zahrnuty do jejího ochranného pásma a vztahuje se na ně také poměrně vysoký stupeň ochrany.

NPR Nebesa se nachází nedaleko čedičové žíly Boč ve stráních nad Stráží nad Ohří. Pojmenování dostala po dominantním z říčního údolí se strmě zdvíhajícím vrchu Nebesa se zříceninou hradu Himlštejn. Důvodů ochrany je více – také dostalo území, rozdělené do tří na sebe navazujících částí, nejvyšší stupeň ochrany. Výčet všech vzácných rostlinných a živočišných druhů by čítal několik desítek taxonů. Tak alespoň pár příkladů: Suťové lesy zjara zdobí bohaté porosty měsíčnice vytrvalé, roztroušené zde lze najít lilii zlatohlavou či áron plamatý. Nachází se zde nevelká populace třemdavy bílé – jediné v Karlovarském kraji. Na mokřadních loukách rozkvétá prstnatec májový, upolín nejvyšší, kosatec sibiřský. Z živočichů uvedme za všechny mloka skvrnitého, včelojeda lesního, výra velkého. A samozřejmě užovku stromovou. Pro ni je nová národní přírodní rezervace

jádrovým územím. Zdejší výskyt našeho největšího hada je jediný v západní části Čech.

Většina popisovaného území je pro zájemce vzhledem k zdejšímu terénu těžko přístupná. Naproti tomu jím vedou dvě turistické značky. Prvá míří ze Stráže na Horní Hrad se zajímavou botanicou zahradou a arborem – mimo jiné se sbírkou více než 40 druhů javoru. Druhá stoupá ze Stráže na vrch Nebesa s bývalým hradem Himlštejnem a dále do již krušnohorského Srní. Ale pozor. Není to žádná nebeská procházka, ale pořádné stoupaní s krůpějemi potu na čele. To naopak výlet do Pekla po cestě nad Pekelským potokem je rajským osvěžením. Uprostřed horkého léta určitě. Krásně je v údolí zejména na jaře, kdy zde rozkvetou koberce česneku medvědího a další rostliny jarního aspektu.

A před závěrem ještě jedno doporučení: Při zpáteční cestě se zastavte u Skalek skřítků. Stačí nepokračovat po hlavní silnici do Ostrova, ale odbočit v Damicích k Ohří a do Kyselky. Než z obce vyjedete, určitě se zastavte u zdejšího památného stromu. Je jím mohutný kaštanovník setý. V těchto končinách dřevina více než neobvyklá. V soutěži výjimečných stromů obsadil v roce 2004 šesté místo.

Foto Hana Kousalová

Skalky skřítků (na foto) jsou národní přírodní památkou nedaleko známé Kyselky. Chráněny jsou geologické útvary, jakési malé jeskyňky. Jejich vznik není dodnes věrohodně objasněn. Podle pověsti obývali místo skřítkové, kteří zde hlídali poklad.

Ke Skalkám vede turistická značka. Na jaře umocňují zážitek z jejich návštěvy okolní smíšené lesy rozkvetlé jatarníky podléškami, prvosenkami jarními, sasankami pryskyřníkovitými, lilijemi zlatohlavými nebo lýkovicí jedovatými.

Ing. František Hykeš

Pohled na novou národní přírodní rezervaci od Stráže nad Ohří.
Foto Přemysl Tájek

NEBESA

PEKLO

Plameňák růžový a chilský
(*Phoenicopterus ruber roseus*, *Phoenicopterus chilensis*)

Foto: Kateřina Misíková

Úvaha na počátku roku:

Tohle naše Česko – tady máme všechno

Nad statkem Lůftnerka se třepetá vlajka s heslem Co je české, to je hezké. Celoročně připomíná již pravidelnou prázdninovou chovatelskou výstavu českých plemen a expozice věnované plemenům drůbeže, králíků a holubů vyšlechtěných na území ČR. Blíže než k tuzemským plemenům má slogan k okrasným rostlinám rovněž tuzemské proveniencí. V jejich případě určitě vzhled a krása hrajou hlavní roli. U hospodářských plemen je tím rozhodujícím produkce, odolnost vůči chorobám, vitalita. Jenže na to by se asi těžko hledal rým...

Škoda, že nás vlna patriotismu a hrdosti nad vlastními výsledky a úspěchy zachvátila poměrně opožděně. Pokud by se bylo vlastenecké uvědomění a možná ještě více sebevědomí projevilo dříve, třeba by nám dosud nechyběl komplexní agrární program. Nebo bychom měli dokonce ucelenou vizi českého venkova. A nebyli tak závislí na dovozu základních potravin. Zbytečně. Dokážeme si je – a ve velmi dobré kvalitě – vyrobit sami! Ne, ne-jásejte, přátelé ekologičtí aktivisté, že redukcí živočišné výroby jsme omezili vypouštění skleníkových plynů. Jejich množství je dané od výše produkce. Nikoliv od toho, jaké má hovězí maso původ. Zda pochází od nás, nebo ze sousedního Německa či Polska. Nám jen chybí hnůj z opuštěných kravinů, takže nemůžeme hnojit pole v pravidelných cyklech. A tak jim schází humus. Velmi vážný problém, jak se o tom mluvilo také na podzimní environmentální konferenci pro učitele. Přitom útlum zemědělské produkce má v některých částech republiky navíc výrazný demografický dopad.

Často se hovoří o vyloučených městských lokalitách. Jenže kolik je vyloučených vesnických oblastí! Stačí zajet do Sudet. Stejně tak jsou ale v jihomoravském příhraničí. Najdete je na Žatecku, vzdušnou čarou 50 km od Prahy! Ale jak se o nich nemluví, nepíše, jakoby nebyly!

Český venkov chudne a vylidňuje se. Logicky. Nemí-li v obci nebo v okolí obživa, není to místo pro život. Dopravní dostupnost se z velké části nelepší, spíše zhoršuje. Cyklostezky, budované za evropské peníze někdy jako pomníky představitelů obcí, ji nezlepšují.

A také si přiznejme, jak nezodpovědně se chováme k zemědělské půdě. Kolik čtverečních kilometrů polí jsme nechali zastavět obytnými satelity, na kolika lapáme sluneční energii, na jaké výměře vyrostly průmyslové zóny. Dříve hyzdily venkovskou krajinu stavby velkokapacitních kravinů, vepřinů a obřích betonových seníků. Dnes skladovací a montážní haly. Centra, jak současní politici rádi zdůrazňují, laciné práce. Snažme se

ale být objektivní: Na Tachovsku to byla právě ona, která společně s možností dojíždět za prací do sousedního Německa, pomohla překlenout útlum zdejšího zemědělství, aniž by se odsud lidé masově stěhovali pryč.

Nebuďme ovšem zase tak skeptičtí. Třeba se před volbami vedle české a unijní vlajky objeví ještě třepetalka s nápisem Tohle naše Česko – tady máme všechno! A ne snad? Ano i ne. Hezká krajina určitě stále převažuje nad tou zničenou. A nespokojenost je přece motorem změn. A třeba se zodpovědní za celostátní politiku někdy podívají na český venkov také jiným než jen chalupářským zrakem...

František Hykeš

Statek Lůftnerka žije od prvních dnů nového roku mláďaty. Jsou mezi nimi i tato roztomilá kůzlata.

IRIS AKVA TERA

Vánočním pracovním darem pro ošetřovatele Bc. Tomáše Winkelkôfera a Ing. Ondřeje Trávníčka bylo vylhnutí šesti mláďat varana Mertensova. Ten žije ve volné přírodě v severní tropické Austrálii, v plzeňské zoologické a botanické zahradě v Tropickém pavilonu v sousedství krajty mřížkované. Je to plaz vázaný na vodu – potravou jsou mu vodní živočichové. Dospělci měří kolem 1,5 m. Na délce se ze dvou třetin podílí ocas. V lidské péči se zmíněný druh nerozmnožuje často. Je poměrně náročný na expoziční podmínky a nabízenou potravu. (id)

Foto 2x Kateřina Misíková

Redakce časopisu IRIS oslovila vedení několika základních a mateřských škol spadajících pod ORP (obec s rozšířenou působností) Plzeň a požádala je o vyjádření jak jejich škola podporuje v dětech vztah k místu, kde žijí, k okolní přírodě. Zde jsou dvě odpovědi:

Umět zprostředkovat zážitky

Mgr. Kateřina Bartoňová, učitelka MŠ - ZŠ a MŠ Chválenice

Po lesní pedagogice v Arboretu Sofronka.

Foto Kateřina Bartoňová

Co naši zemi sluší je zastřešující téma našeho Školního vzdělávacího programu (ŠVP). Každý rok připravujeme témata jako např.: Září – měsíc hub, Říjen – měsíc sklizně, Listopad – čas listnáčů apod.

Snažíme se u dětí rozvíjet povědomí o krásách a rozmanitostech přírody. Umožnit jim vlastní autentické zážitky, vnímat přírodu a vše, co s ní souvisí všemi smysly. Naším cílem je pokusit se vytvořit a prohloubit pocit zodpovědnosti za přírodu.

V rámci daného tématu zařazujeme různá výročí a významné dny – jako například: 20. října – Den stromů, 22. března – Světový den vody nebo 22. dubna – Den Země.

Každý měsíc prožijeme s dětmi z mateřské školy Den v přírodě. Se svačinkami v batůžku vycházíme hned ráno, jak se sejdou. Někdy podnikáme výpravu do lesa, k rybníku, jindy se vydáme na turistický výlet. Dětem se to líbí a rodiče si už zvykli, že takto vyrazíme v každé roční době.

Naše škola má tu výhodu, že se nachází v bezprostřední blízkosti lesů, polí, luk... kdy se nabízí neustálý kontakt s přírodou. K rozvoji osobnosti dětí tak může docházet tím nejpřirozenějším způsobem – zážitkovým učením (bádáním, objevováním, poznáváním světa).

Aktivně spolupracujeme s organizacemi zabývajícími se environmentální výchovou dětí: Lesní pedagogika s Ústavem pro hospodářskou úpravu lesů se v loňském školním roce uskutečnila v Arboretu Sofronka v Plzni. Pod vedením lesních pedagogů se děti dozvěděly přímo v praxi něco málo o užtku lesa, jeho hospodářském významu, o péči o něj i lesní zvěř. Lesy ČR máme každoročně spojené se zábavným odpolednem a procházkou po různých lesních stanovištích. Díky farmě Karlenka poznáváme zblízka domácí ale také lesní zvířata. V neposlední řadě je naší každoroční tradicí podzimní návštěva zoologické a botanické zahrady v Plzni. Využíváme jak předem domluvené komentované prohlídky jednotlivých pavilonů, tak i volné procházky zoologickou či botanickou zahradou. Každý rok se na tento výlet moc těšíme. Přestože hodně dětí navštěvuje zoo spolu s rodiči, prohlídky se ještě nikomu z nás neomrzely.

Stále se snažíme hledat cesty jak děti zaujmout a motivovat. Jak zprostředkovat více či méně tradiční zážitky. I proto se také neustále vzděláváme. V minulých letech jsem např. absolvovala krajskou environmentální konferenci pro učitele na statku Lůftnerka v zoologické a botanické zahradě či ně-

Máme vlastní zoo

Soňa Hradecká, IV. oddělení
ŠD ZŠ Nezvěstice

Rádi bychom vám představili, jak s našimi dětmi realizujeme myšlenku sepětí s přírodou, její poznávání a hlavně utváření si vztahu k ní a s ní. Jedná se o projekt jedné školní družiny v ZŠ Nezvěstice. Projekt se jmenuje: My zoo.

Jelikož také družiny plní výchovně vzdělávací funkci, v tomto projektu se spojují všechny možné složky, které mohou rozvíjet osobnost dětí. Posuďte sami:

Každé z dětí se stalo ředitelem zoologické zahrady a převzalo tím odpovědnost za povinnosti z této funkce vyplývající. To už samo o sobě může být dosti složité, ale naše šikuly to zvládají na jedničku. Nejprve měli žáci za úkol vymyslet název pro svou zoo. Dostali za to průkaz ředitele, jímž se musí při různých akcích prokázat. Potom si narýsovali čtvercovou síť jako herní plán a na nástěnce se objevil ceník. Je to seznam všech položek, které si děti mohou do hry dokupovat. Ceník se neustále rozšiřuje. K němu nutně přibyl seznam výplat, přehled o tom, kolik mají děti vyděláno či zaplacené na pokutách. Hra se točí kolem zvířat, takže úkoly jsou směřované do této oblasti. Do zahrad jezdí exkurze, chodí kontroly. A tak se občas stane, že se děti potýkají i s určitou formou neúspěchu či prohry. Níže uvádíme úkoly, které už jsme plnili. Hojně využíváme interaktivní tabuli, encyklopedie, časopis IRIS, také vlastní znalosti... Výstupem hry budou rozšířené znalosti a povědomí dětí o říši zvířat, krásné práce o nich, inspirace a mnoho dalšího... Zapomenuto není ani na odměny pro nejlepší(ho) ředitelku(e) zoo.

A takové úkoly na děti čekaly:

1. Uvést alespoň 50 druhů zvířat.
2. Napsat co nejvíce filmů či pohádek, které mají v názvu zvíře.
3. Povíдали jsme si o virech a bakteriích – úkol zněl nějaký(ou) nakreslit.
4. Projekt „tučňáci“ znamenal týmovou spolupráci při jejich výrobě.
5. „Akvárium na míru“ – motivace: stavba největšího akvária Francie – Nausicaá.
6. „Psi“ – obrovské téma zahrnující všechny možné druhy činnosti.
7. Samostatná práce – zatím největší projekt: Volnou formou zpracovat a přiblížit ostatním dětem neznámé zvíře.
8. Pandy.

kolikadenní seminář pořádaný Střediskem environmentální výchovy Národního parku Šumava na Horské Kvildě. Výstupem byly mimo jiné zajímavé výukové programy a inspirativní praktické materiály. Určitě si nemyslím, že o kvalitě environmentální výchovy rozhoduje pouze to, že jsme venkovská škola a do přírody to máme jen krůček. Určující je přístup a nadšení učitelek. Jak chtějí vést děti, nakolik v nich dokážou probouzet zvědavost a zájem a jak jim umí zprostředkovat zážitky.

Václav Bojer Foto (repro) – zdroj: Wikipedia.cz

Narodil se jako synek prostých, to jest v dobovém chápání neurozených, rodičů. Když umíral, daleko od své vlasti na ostrově Mauricius, byl významnou a váženou osobností zahrnovanou dokonce královskou a císařskou přízní. Jeho rodištěm je nevelká vesnička na pomezí západních a jižních Čech Řesanice nedaleko Kasejovic. Jakkap si slavného rodáka asi připomíná, napadlo mne.

Procházím mezi staveními, hledám pamětní desku nebo alespoň informační tabuli připomínající zdejší začátky pozdějšího slavného botanika a přírodovědce. Jenže kde nic, tu nic, jak se říká. Nakonec nalézám na jednom stavení malou informační tabulku o minulosti obce. Ale o Václavu Bojerovi, jak se ten muž jmenoval, ani věta. Čtu text pro jistotu ještě jednou, jestli jsem se nepřehlédl... Ne, nepřehlédl. Snažím se zeptat někoho z místních. Jenže obec je liduprázdná. Pátrání už vzdávám, když zahlednu z auta na konci vesnice starého pána na zahrádce. Vyřčené jméno nikdy neslyšel. Je ale chalupář s pražskými kořeny. Jezdí sem ovšem přes třicet let. Na internetu lze o zdejším rodákovi najít několik článků a tady, kde by měl být obecní chloubou, je neznámý. To přece není možné. Telefonuji starostce Kasejovic Ing. Marii Čákové. To jméno a čeho jeho nositel dosáhl, slyší také poprvé. Ale slíbuj: „Matrikářka bude třeba vědět víc. Určitě se vám, až ji skončí covidová karanténa, ozve!“ Už v to ani nevěřím, když od ní přichází mail s dvěma odkazy. Na jednoho řesanického starousedlíka a na pracovníka Státního oblastního archivu v Klášteře a místního historika Mgr. Vladimíra Červenku. Hned se s ním spojuji. Domlouváme se na formě spolupráce. Přesně v den, kdy jsem měl nejpozději obdržet výstup jeho bádání, mi posílá několik stránek fotek, informací, kopií historických dokumentů. Dlouze se ještě bavíme po telefonu. S tak zapáleným člověkem jsem opravdu už dlouho nespolečně pracoval. Společně s ním se určitě podaří v Řesaních umístit i chybějící informační panel o Václavu Bojerovi.

„Rod Bojerů, s častou pravopisnou formou příjmení Pojer, přišel nejspíše z německých zemí; přímo se nabízí bavorský původ – Bayer, Baier, obyvatel Bavorska,“ soudí V. Červenka a pokračuje v odkrývání historie: „Pevně usazen byl právě na území statku Oselce, a to již od dob, kdy jej v roce 1679 získali Janovští z Janovic. Rod se zde hojně rozvětvil. Několik generací Bojerů (Pojerů) sloužilo své vrchnosti

Oblíbenec císaře i krále

František Hykeš

ponejvíce při obsluze panských ovčínů coby ovčáčí, čili, jak se tehdy také říkalo, polní mistři, nebo ovčáčí pacholci. Ovčácké řemeslo bylo zastoupeno také mezi přímými předky Václava Bojera. Vykonávali je pradědeček, dědeček i otec Šimon. Syn Václav se narodil jako poslední z 12 dětí. V matrice narozených farnosti Kotouří, k níž Řesanice patřily, je zaznamenán pod datem 23. září 1795. Je třeba ovšem vzít na vědomí, že se tehdy často zapisovala data křtu. A k tomu mohlo dojít s jistým odstupem ode dne narození. Avšak vzhledem k tehdejší velké dětské úmrtnosti a víře, že nepokřtěný novorozenec nemůže vstoupit do Božího království, rodiče s pokřtěním potomka obvykle neotáleli. Pokud to bylo možné, přikročili k němu hned v den narození dítěte,“ vysvětluje historik. Rodným domem mu byla ovčácká chalupa čp. 35. Ta ale zřejmě již někdy před rokem 1910 zanikla a její číslo poté dostalo jiné stavení.

Základní vzdělání získal Václav pravděpodobně na farní škole v Kotouni. V jeho rodišti byla škola zřízena až roku 1873. Otce ztratil ve 12 letech. Jelikož byl za něj ustanoven nový panský ovčák, rodina se musela z ovčácké chalupy v Řesaních vystěhovat. Další Václavovy roky jsou tak spojeny s nedalekou vsí Černice.

Významným životním místem byl pro mladého Bojera Liblín. Jeho starší bratr Jan zde pracoval jako zámecký zahradník. Dá se předpokládat, že zahradnickému řemeslu se tady vyučil rovněž Václav. Z Liblína vedly jeho kroky s velkou pravděpodobností na sousední panství Plasy. Dejme opět slovo Vladimíru Červenkov: „To se ve druhé dekádě 19. století nacházelo ve vlastnictví náboženského fondu, nikoli cisterciáckého kláštera, jak se někdy mylně uvádí. Byl totiž zrušen v rámci josefínských reforem již roku 1785. Majetek náboženského fondu spravoval stát a právě tato skutečnost mohla Bojerovi dopomoci k cestě do zámoří, k níž byl pověřen panovníkem císařem Františkem I.“

Bojerovy zastávky na severním Plzeňsku byly pro jeho další život zřejmě podstatné, nebyly ale dlouhé. V osmnácti letech se vydává do hlavního města habsburské monarchie Vídně. Zde díky příteli – botanikovi, cestovateli a dobrodruhu Franzi Wilhelmovi Sieberovi – získává místo ve zdejším muzeu. Počátkem dvacátých let 19. století je nadaný mladík pravděpodobně na přímluvu samotného císaře zařazen do přírodovědecké expedice botanika Carla Theodora Hilsenberga směřující k břehům východní Afriky a Madagaskaru. Nelehká plavba trvá přes sto dní a končí na ostrově Mauricius. Za rok je V. Bojer ostrovním vládcem vyslán nejen jako botanik, ale svým způsobem také jako diplomat, na Madagaskar. Tento největší ostrov Indického oceánu a čtvrtý největší na světě, je s nepřeberným množstvím rostlin a živočichů skutečnou rajskou zahradou přírodovědců. A jeho panovník – král Radama I. „Veliký“ (1793–1828) – je pozoruhodnou osobností. Poté, co v osmnácti letech usedl na trůn, pozval Evropany a povolil vstup anglickým misionářům, kteří hlásali křesťanství a upravili malgašský jazyk do psané podoby.

Český rodák měl štěstí. Osvícený vládce si ho oblíbil. Na první audienci zahrál spolu se svými druhy na evropské nástroje a Radamovi se produkce natolik zalíbila, že vyžadoval obdobné hraní každý večer.

Někdejší liblínský zahradník navštívil taktéž další ostrovy Indického oceánu a pobřežní části Afriky. Objevil a popsal při tom mnoho nových rostlin i živočichů. Kolegové z vědeckého světa ocenili jeho přírodovědné zásluhy pojmenováním řady rostlinných a živočišných druhů jeho jménem. Namátkou to jsou: scink *Gongylomorphus bojeri*, snovač *Ploceus bojeri*, madagaskarský strom *Uapaca bojeri*... Na Madagaskaru pobýval zejména v jeho centrální části Imerině. Na ostrově Bojer objevil a popsal několik set nových rostlinných druhů.

Později žil český rodák z Řesanic trvale v hlavním mauricijském městě Port Louis, do Evropy se již nevrátil. V roce 1824 zde spoluzakládá první přírodovědnou asociaci, která s pozmeněným názvem existuje dodnes. Stává se kurátorem zdejšího muzea a ředitelem botanické zahrady. Od roku 1855 tento první český botanik, který navštívil Madagaskar a Mauricius, vyučuje na střední škole „vědám přírodním i zemědělským, lučbě a polnímu hospodářství“. Ovšem ne dlouho. Raněn mrtvicí umírá 4. června 1856. V Port Louis byl i pochován. Jeho náhrobek se zde dochoval dosud. Sbírky přírodovědecké, kresby, rukopisy a zvláště herbář odkazuje Museu Jeho Veličerstva císaře a krále rakouského. Tato vděčnost zřejmě souvisela s panovníkovým podílem na Bojerově zařazení do východoafrické expedice a jistě také s doživotní rentou, přiznanou mu Františkem I. po zaslání prvních mauricijských sbírek.

Václava Bojera zmiňuje rovněž II. díl publikace s názvem Zahradou poznání z roku 2019 mapující významné osobnosti kultury a vědy spojené s Prácheňskem. Její autor Ing. Miroslav Šobr o něm mluví jako o dnes téměř neznámém přírodovědci. Myslím si, že nyní už to tak úplně neplatí. Nejen díky tomuto článku. Životopisnou vizitkou ho připomíná ostrovní expozice u plzeňské zoologické a botanické zahrady. A chci věřit, že brzy se objeví Bojerova životopisná informační tabule rovněž v jeho rodných Řesaních.

Uapaca bojeri

Drzý jako kočkodan Brazzův

Monika Nováková,
ošetřovatelka primátů

Jste-li ošetřovatelem primátů a tolik let jako já, máte hlavu plnou historek a příběhů. Jsou to inteligentní, učenliví tvorové, často plní emocí. To, co jsem právě řekla, platí samozřejmě především o šimpanzech. Jenže já vám budu vyprávět zážitek spojený s kočkodanem Brazzovým. Alespoň mi nebudou kolegové vyčítat, že píší stále jen o šimpanzech...

Nejdřív mi dovolu, abych vám kočkodana Brazzova představila. Pravda, nepíše se o něm tak často jako o šimpanzech...

Jméno má po italsko-francouzském cestovateli Pierre Savogna de Brazza. Pyšnit se tím, že po něm byl pojmenován jeden z nejkrásnějších primátů, se může málokdo. Patří mezi starosvětské opice. Ty žijí v Africe od tropických lesů přes subtropy až po okraje savan a horské oblasti Etiopie a pohoří Atlas. Dále je jejich domovem Indický poloostrov a hlavně tropická jihovýchodní Asie. Jeden druh, makak magot, se vyskytuje také na skalnatých územích Gibraltaru – nejjižnějším místě Evropy. Je tak jedinou evropskou opicí. Nutno připomenout, že mezi starosvětské opice patří též lidé.

Ale zpět ke kočkodanům. Obývají různá stromová patra pralesů. Některé druhy sestupují do křovinatých pater a občas i na zem. Pro kočkodana Brazzova to není nic výjimečného. Živí se převážně plody, květy a také semeny, pročez patří mezi jejich významné rozséváče. Zbytek potravy tvoří hmyz a malí bezobratlí. Často vytváří společenstva s jinými druhy kočkodanů, gueréz nebo mangabejů. A to z důvodu obrany před predátory, ale také efektivnějšího vyhledávání potravy. Jedná se o jediný druh kočkodana, který žije v monogamní sociální struktuře. Své teritorium si značkuje slinami nebo hrudní žlázou. Jakmile se kočkodani cítí ohroženi, samec vyběhá do koruny stromů, třese větvemi, hlasitě volá, čímž na sebe přitahuje pozornost. Samice s mláďaty se mezi tím ukrývá. Hrozbu projevuje otevřenými ústy a ukazováním zubů.

V zoologických zahradách je kočkodan Brazzův zařazen do Evropského zachovného programu (EEP). Chov daného druhu řídí koordinátor, který

vede plemennou knihu a doporučuje umístění každého odchovaného jedince na základě jeho genů do konkrétního zoologického zařízení. Myšlenka EEP je jistě smysluplná, má ovšem také svá úskalí. Jednotlivá doporučení k umístění jsou často zdoluhavá, což přináší nemalé chovatelské problémy. A to obzvláště ve chvíli, kdy dorůstající mláďata mají opustit svoji rodinnou skupinu a založit novou.

Kočkodan Brazzův se v plzeňské zoo objevil již v roce 1981. Jeho chov je poměrně nenáročný. Domovem se zvířatům stal dřevěný domeček, z něhož mají možnost za příznivého počasí chodit na ostrov se vzrostlými olšemi ohraničený vodním příkopem.

Přísliví „je drzý jako opice“ by se dalo na základě několikaleté zkušenosti s nimi upravit na „jsi drzý jako kočkodan Brazzův z plzeňské zoo“. Ale na druhou stranu – kočkodani jsou velice komunikativní, zvědaví a inteligentní primáti. A své ošetřovatele dokážou nejednou pěkně potrápit a zaměstnat. Jako tehdy: Jaro bylo v rozpuku, když se z telefonu ozvalo, zda nám neutekl kočkodan Brazzův. Ano, stalo se. Odrůstající mládě se rozhodlo podívat na svět za vodní hladinou obklopující jejich domácí prostor. Nebylo to nic dramatického. U opic se takové příběhy stávají. A tak jsme, vybaveni sušeným ovocem a ořísky, vydali zvědavému mladému primátu naproti. Naštěstí se pohyboval v těsné blízkosti domečku, tudíž nebyl velký problém ho nalákat zpět. Čas běžel a malý průzkumník začal utíkat častěji. Pokaždé ovšem poslušně čekal na svého ošetřovatele před domečkem a jako pesek u nohy se nechával zavířit zpět. Když si mládě usmyslelo, že bude vyhrazené teritorium opouštět pravidelně, rozhodli jsme se při ranním vypuštění na ostrov

ukrýt se v keři a zůstat na číhané do doby, než nám prozradí útekovou strategii. Téměř hned kočkodan podlehl spodní drát elektrického ohradníku a ladně, jakoby nic, přeskočil dvoumetrový vodní příkop. Hned následující den jsme elektrický ohradník zahustili a s klidným svědomím pustili primáty ven. Zanedlouho se z telefonu opět ozvalo, zda nám neutekl kočkodan. A tak se celý příběh s číháním, odhalením a zabráněním v útěku opakoval. Šlo to pořád dokola. Malého útekáře to začalo s největší pravděpodobností náramně bavit. Ošetřovatele však o poznání méně.

Při posledním útěku, kdy se mládě odmrštilo od předělovací lávky, jsme na ostrově udělali radikální terénní úpravy. Od břehu bylo posunuto vše, od čeho by se mohlo mládě odrazit a skočit. Přesvědčení, že teď už nemá jedinou šanci, se mísilo s dobrým pocitem, jakže jsme nad prohnanou opicí jednoznačně vyhráli. Jenže – co myslíte, že se v odpoledních hodinách ozvalo z telefonu? Samozřejmě, malý kočkodan na nás hrdě a vítězoslavně čekal před domečkem a svého ošetřovatele vítal, jakoby ho viděl poprvé.

Když primát utekl jednou za čas, nebyla to žádná tragédie. Poté, co ale začal mizet jednou týdně, už to bylo nepříjemné. V našich obličejích byla vidět čirá zoufalost. Tím spíše když začal opouštět ostrov dokonce dvakrát denně a ještě to naučil mladší sestru. Z obavy, aby nezačali utíkat další a další kočkodani, jsme oba sourozence oddělili a našli jim nový domov. Stejně to bylo nutné z důvodu jejich blížící se pohlavní dospělosti.

Do budoucna věříme, že další mláďata už tak zvědavá a vynalézavá, jako byli jejich předchůdci, nebudou!

Foto 2 x Kateřina Misíková

Žalující moře a oceány

Před rokem vyhlásila Evropská asociace zoologických zahrad a akvárií (EAZA) ochrannou kampaň zaměřenou pod názvem Which Fish (Kdyby ryby) na omezení devastace mořských ekosystémů. Poněvadž jsou tyto kampaně dvouleté, jsme v jejím poločase. Ale i kdybychom byli před jejím koncem, nadměrný rybolov, ničivé rybolovné praktiky a znečištění moří odpady jsou tak naléhavé záležitosti, že upozorňovat na ně je aktuální a potřebné stále. Pokud se současná situace nezmění a vše půjde stejným tempem, může dle odhadů dojít již v roce 2050 ke kolapsu mořských ekosystémů. Kdyby takový stav opravdu nastal, silně postihne rovněž lidstvo. Převážně rybami se živí 2,6 miliardy lidí. Například v západní Africe pokrývají ryby až 80 procent spotřeby živočišných bílkovin místní populace. Žádná, byť nejlépe míněná, připravená a zorganizovaná kampaň sama o sobě nezmění daný stav, nepřinese nápravu. V jejích silách je na problém upozornit, zviditelnit ho a zdvihnout veřejné mínění. Ale k nápravě vedou postupné, většinou dlouhodobější a zpravidla nákladné kroky. A co je rozhodující – nesmí chybět celospolečenský konsensus danou situaci změnit.

Vědecká zpráva stará téměř již 20 let odhaduje, že už na začátku nového století průmyslový rybolov snížil počet velkých mořských ryb na pouhých 10 procent jejich množství v předindustriálním období. Devadesát procent rybích druhů je ve vážném ohrožení. Trvalé nadměrné odlovy mohou vést ke snížení počtu určitých živočišných druhů pod úroveň, kdy je populace ještě schopna existovat. Nadměrný lov žraloků vedl k rozbití celých mořských ekosystémů.

Průmyslový rybolov má na přírodu ovšem i vedlejší negativní dopad. V obrovských sítích končí kromě cílových druhů taktéž další živočichové. Hodně jich to stojí život.

Mnohé už je naštěstí regulováno a ošetřeno mezinárodními úmluvami. Jednou z nich je deklarace zakazující lov velryb. Jenže ne všechny státy – jako je Japonsko, Norsko či Island – ji však respektují.

Na ozdravení mořské přírody existují různé plány a návrhy. Za současné geopolitické situace méně či více reálné. Například organizace Greenpeace navrhuje „prostě“ dva až tři roky nelovit. Je to však vůbec splnitelný návrh?! Dalším z nápadů této mezinárodní ochranné organizace je vytvoření mořských rezervací. Aby současný neutěšený stav dokázaly změnit, musely by ale zaujímat kolem 40 procent rozlohy moří a oceánů. Víze prakticky utopická!

Ve velkém ohrožení jsou ovšem nejen ryby, ale i další živočišné druhy a také korálové útesy.

Významnou a velice zajímavou součástí mořské fauny jsou chobotnice. Ve Středomoří, Japonsku i jinde ve světě jsou oblíbenou pochoutkou. Vzhledem k jejich inteligenci jsou často využívány při pokusech. Pro turisty jsou zajímavou podívanou nejen v moři, ale i po ulovení rybářů a sušení na horkém slunci.

Foto Hana Hykešová

Jedinečné ekosystémy na světě. Jsou dílem útesotvorných žahavců čili korálnatců. Jsou považované za největší dílo vytvořené živými organismy na Zemi. A také nejstarší. Tak monumentální

stavba nevznikne za týden či rok. V závislosti na druhu jejich tvůrců povyroste útes o jeden centimetr až metr za rok! Ty největší jsou staré nejméně 25 – 50 milionů let. Co do biodiverzity (druhové rozmanitosti) jsou srovnatelné nebo dokonce bohatší než tropické pralesy. Jenže v posledních desetiletích je tento důležitý mořský ekosystém na pokraji zkázy. Vedle dalších vlivů je na vině také nadměrný rybolov způsobující nerovnovážený stav v biologickém mechanismu moře společně s mechanickým poškozováním útesů. Velkým nepřítelem jsou pochopitelně rovněž produkty civilizace – odpadní vody, chemické znečištění pobřežních vod, kyselý déšť a splachování odlesněné nebo zemědělsky obhospodařované půdy. Některé vědecké experimenty nicméně naznačují, že záchrana korálových útesů bude přes všechny jejich specifika možná snadší a úspěšnější než záchrana ryb.

Co se děje v mořích a oceánech, není nám vzdálený problém. Mořské ryby jsou důležitou potravinou i pro lidi žijící ve vnitrozemí. Rybí moučka je těžko nahraditelným krmivem pro hospodářská zvířata. A do třetice a především: Zoologické zahrady nemohou být lhostejné ke stavu významného přírodního společenstva, jakým moře a oceány jsou. Vždyť jejich posláním je zvířata představovat, rozmnožovat a chránit. A nejlépe v jejich přirozeném prostředí. (zh)

IRIS OKÉNKO DO HISTORIE

Po stopách zlaté rybky

Vminulém čísle časopisu IRIS jsme představili v souvislosti s otevřením Pavilónku zlatých rybek v asijské části zoologické a botanické zahrady chryzantémy – jednu ze čtveřice čínských urozených rostlin. Dnes se vypravíme za tajemstvím zlatých rybek.

Japonského kapra koi leckdo považuje za módní výstřelek posledních let. K domněnce možná vede skutečnost, že se u nás začal těšit velké oblibě od konce minulého století. To ovšem souvisí s naším tehdejším otevřením se světu, nikoliv s jeho historií a rozšířením ve světě.

První kapři pro ozdobné účely se křížili v Číně snad již před 2 000, možná už 2 500 lety! To karas

Vlajkovou firmou v chovu a prodeji koi kaprů je v ČR rodinná společnost ALCEDOR ve Zlivi u Českých Budějovic. Její zakladatel a majitel Ing. Luděk Štěch se věnuje profesionálně těmto okrasným kaprům už 36 let. Ročně zde odloví kolem 200 000 jednoletých ryb. Přibližně ale jen 20 procent se hodí k dalšímu chovu nebo na prodej. Fotografie představuje chov kaprů koi za pomoci plně automatického krmítka přímo v Japonsku. Zemi vycházejícího slunce navštěvuje zlivský chovatel několikrát do roka. Výjimkou byl pouze loňský covidový rok.

Foto Luděk Štěch

Foto František Hykeš

Malované baňky v čínském stylu v Pavilónku zlatých rybek otevřeném loni v září v plzeňské zoologické a botanické zahradě.

Příběh upolínu a mnohých dalších

Většina vzácných rostlin včetně těch ohrožených vyhynutím "vděčí" za svůj status úbytku přírodních podmínek potřebných pro jejich výskyt. Převažující důvod je stejný jako v případě mizejících druhů živočišných. Přitom první celostátní seznam chráněných druhů rostlin vydaný ministerstvem školství v roce 1958 uváděl v doprovodném komentáři jako největší nebezpečí pro ně především sběr, trhání a vyrývání atraktivních taxonů jako jsou koniklece, lýkovec, lilie apod. Jenže přišla šedesátá léta, masivní zcelování zemědělské půdy, velkoplošné meliorace, rozorávání luk na pole. Podoba krajiny se měnila před očima. Upolín nejvyšší sestupoval z brdských luk poměrně daleko do Podbrdí. Rostl na zamokřených loukách kolem Blovic i nedaleké Seče. Nyní zde nepotkáte jediný „zapomenutý“ exemplář. Kde také, když většina luk se proměnila v ornou půdu a ty zachované jsou odvodněné a přeměněné v louky s kulturním výnosným travním porostem?!

Ještě jednu katastrofu přinesla šedesátá léta pro květeny. To když objevili vše ničící sílu na oblíbené získávajícího přípravku proti plevelům a trávě *Travex* silničáři. Proč vysekávat dvakrát za vegetaci silniční příkopy – tehdy ještě převážně ručně? *Travex* v nich zničí vše zelené. Nikdo netvrdí, že příkopy byly zarostlé vzácnými rostlinami, ale rozhodně představovaly pestrá rostlinná společenstva. Po několika letech chemické „údržby“ se do nich už nikdy taková druhová rozmanitost nevrátila. Odhaduje se, že jejich biodiverzita klesla o více než padesát procent. Povášinou ale až o procent pětasedmdesát. Namísto kopretin, zvonečků, kohoutků, smolníček, pryskyřníků a mnoha dalších začaly, když se jakž takž z chemického šoku vzpamatovaly, zarůstat ruderalní a další antropogenní jednotvárnou vegetací: kopřivou dvoudomou, merlíkem, pýrem, vratičem, třtinou...

Z předešlých řádek je patrné, které druhy z naší přírody vymizely nejvíce: Ty, jež jsou vázány na vlhké až mokré lokality. Platí to především o rostli-

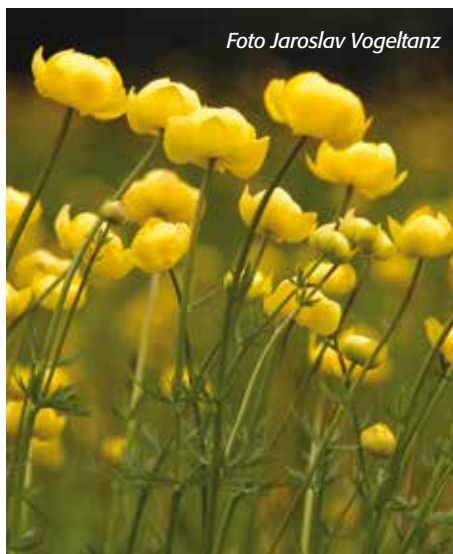

Foto Jaroslav Vogelkantz

Upolínová louka v Brdech.

nách vstavačovitých ale nejen o nich. Kdepak dnes potkáte již zmíněné upolíny, natož dříve poměrně hojné ocúny, tolíji bahenní, všivce, čertkus ... Od roku 1948 zmizel z české krajiny více než jeden milion hektarů mokřadů, remízků a mezí. Plocha větší než Jiho-moravský kraj. Taková ztráta musí být vidět, musí být znát!

Dnešní státní i dobrovolná ochrana přírody je natolik funkční, že většinu vzácných a chráněných rostlin má dobře zmapováno. Hodně k tomu kolem počátku nového století přispělo velkoplošné mapování živočišných a rostlinných druhů v rámci celoevropského monitoringu NATURA 2000. Nejenže ochránci znají místa výskytu vzácných druhů, ale dokážou je také ochránit. Prostřednictvím maloplošných zvláště chráněných území nebo pozemkových spolků. Ty jsou poměrně mladou

formou ochrany využívanou převážně základními organizacemi Českého svazu ochránců přírody. Příklady se najdou i v západních Čechách. Pozemkový spolek založily například základní organizace Berkut v Bečově či v Radnicích na Rokycansku. Jde o výkup pozemku, který si zaslouží z hlediska významu pro přírodu ochranu, do majetku organizace. To zaručuje, že nebude od majitele hrozit do budoucna takové využití, jež by zásadně změnilo jeho podobu. Vylučuje současně možnost konfliktů při jeho ochraně. Minimalizuje lidské činnosti. Některé naopak v rámci následného plánu péče, specifického managementu o lokalitu, pokládá za nezbytné. Většinou jde o sečení, pastvu ovce, odstraňování náletových dřevin. Tyto úkony jsou např. nezbytné u hořečkových luk a pastvin, ale též míst s výskytem našich orchidejí či konikleců.

I přes veškerou péči ochránců a botaniků se někdy stane, že chráněný druh z lokality zmizí. Příčiny mohou být různé a ne vždy musí být na vině člověk. Pokud se rostlina vyskytuje ještě na dalších místech, není to samozřejmě taková ztráta, jako když je výskyt ojedinělý až jedinečný. I tak vzácné druhy v naší přírodě rostou a západní Čechy nejsou výjimkou. Jako příklad lze uvést dva zdejší endemity: rožec kuříčkolitý a jeřáb manětínský. Nikdy by se však nemělo stát, že ztráta vzácného chráněného rostlinného druhu je způsobena nedbalostí, nezodpovědností, prostě jde na vrub lidského faktoru. Jako se stalo v roce 2008 v případě úrazníku uzlovitého. Květinový z čeledi hvozdíkovitých. Rostl v počtu několika desítek jedinců na břehu rybníka nedaleko Políkna u Toužimi. Společnost mu dělaly další vzácné rostliny: Hořec hořepník, bahnička chudokvětá, ostřice blešní a vrba rozmarýnolistá. Lokalita zanikla zcela zbytečně při odbahnění vodní plochy. Dodatečně bylo zjištěno, že stavební úřad v Toužimi zásah vůbec nekonzultoval s příslušnými orgány ochrany přírody. Přitom to bylo poslední místo, kde úrazník rostl. V Karlovarském kraji určitě. A dost možná, že též v ČR. (zh)

OKÉNKO DO HISTORIE IRIS

zlatý nebo-li zlatá rybka, patří také mezi kaprovité ryby, častý v čínských vodních dekorovaných misách nahrazujících akvária, je o tisíciletí mladší. Od té doby bylo vyšlechtěno několik různých plemen. Ta se od sebe výrazně liší velikostí, tvarem těla, konfigurací ploutví a zbarvením. V období říše Tchang (618 – 907 n. l.) byli s oblibou chováni v okrasných jezírkách a vodních zahradách pečlivě vybíraní jedinci kaprů. Přirozená genetická mutace vytvářela spíše zlaté (ve skutečnosti nažloutle oranžové) zbarvení než odstín do stříbrna. Jako líbivější takto vybarvené rybky brzy v jezírkách nebo jiných vodních plochách převážily. Jenže s dlouhou byly výsadou urozeného stavu. Při zvláštních příležitostech, kdy byli očekáváni hosté, se ryby vystavovaly na odív v nádobách. Zde je možné hledat zrod akvárií.

V období dynastie Ming (1368 – 1644) se začaly zlaté rybky chovat též v krytých prostorách. To umožňovalo výběr a chov mutací, které by ve venkovních nádržích nedokázaly přežít. V roce 1603 se zlaté rybky dostaly z Číny do Japonska a roku 1611 do Portugalska; odsud se rozšířily do dalších částí Evropy. Ve 20. letech 16. století byly vysoce ceněny v jižní

Evropě a symbolizovaly štěstí a bohatství. Stalo se tradicí, že muži dávali svým manželkám při prvním výročí svatby zlatou rybkou jako symbol nadcházejících úspěšných let. Jak se ovšem stávaly rozšířenější a dostupnější, tento zvyk rychle zanikl.

Oblibu karasů zlatých umocňuje jejich chování. Jelikož dokážou registrovat otřesy přicházejícího, poznají, zda na ně hledí jejich majitel nebo cizí lidé. Po několikátý denní pobyt v nádrži je bývá možné krmit z ruky, aniž by se plašili.

V současné době je v Číně uznáno asi 300 plemen. Převážná většina taxonů karasů zlatých chovaných ve světě pochází z této země.

Aby měly zlaté rybky skutečně svou atraktivní barvu, musí být na světle; ve tmě ji ztrácejí a zesednou.

Zlaté rybky v troše vody v plastovém sáčku byly ještě v nedávné minulosti součástí karnevalů a veletrhů. Byly cenami v různých soutěžích. Na konci roku 2005 ovšem začal v Itálii platit zákaz těchto živých odměn. Už rok před tím zakázal Řím, jakožto krutost vůči zvířatům, používání „zlatých rybích misek“. V Japonsku se během letních festivalů a nábožen-

ských svátků (ennichi) hraje tradiční hra zvaná zlatá rybka. Hráč v ní nabírá zlaté rybky pávní. Stále častěji je ale nahrazují skákací koule.

Některé zdroje uvádějí jako odborný název pro zlatou rybkou závojnátka čínská. Srovnáme-li však latinské názvy karase zlatého a závojnátky čínské, zjistíme, že jsou totožné. Jedná se o stejný druh se dvěma jmény.

BROKÁTOVÍ KAPŘI

Kapr koi je jazykový nesmysl, protože japonské koi znamená v češtině kapr. K nejrozšířenějším jeho barvám patří bílá, černá, červená, žlutá, modrá a jejich kombinace. U vícebarevných variant koi prý neexistují dva kapři, kteří by byli naprosto stejní. Zřejmě jejich nejpobulárnějšími variantami jsou Gosanke. Kapři, jimž se v Evropě říká koi, mají v Japonsku pojmenování nišikigoi, což lze doslovně přeložit jako brokátovní kapr. Je zde symbolem lásky, přátelství a odvahy.

Koi se dožívají obvykle věku 40 až 60 let, nicméně existují výjimky tento průměr výrazně překračující. Délka kapřího těla může být až jeden metr. (uw)

Byznys kolem varanů komodských

Alena Palmer

Z těchto vajec se líhnou budoucí obři.

Pokaždé, když jsme se loučili, mi obchodní partner tlumočil zklamání, že jsem opět nepřijala pozvání k několikadennímu poznávání krás Indonésie. Bylo zřejmé, jak je na svoji zemi hrdý. Tentokrát ho však překvapím. Požádám ho, zda bychom se po příští schůzce nemohli podívat za největšími žijícími ještěry světa na jejich ostrov Komodo. Byla to vždy moje nejoblíbenější zvířata v plzeňské zoo. Díky známostem rodičů jsem v ní jako dítě trávila po škole nejvíce času. Ještě dnes, když se jedenkrát za rok přijedu podívat domů, neopomenu do ní zajít. Na varany mám i zajímavou vzpomínku. Jednou, už jako starší, jsem tam byla s kamarádkou. Samec se samičí byli v jedné expozici, nad nimi dva urostlí do půl těla svlečení opálení mladí ošetřovatelé. S lopatou a koštětem v ruce. „Měli by se pářit,“ informoval návštěvníky před prosklenou vitrinou jejich kolega. „Někdy jsou tak divocí, že dokáží být nebezpeční sami sobě,“ vysvětloval. Dvě mohutná šupinatá těla ovšem ležela líně vedle sebe, jen občas proti sobě výhružně otočila hlavami. Chvilí jsme postály zvědavé, co bude dál, ale žádná vášeň, žádná akčnost. A právě tahle vzpomínka ve mně vyvolala touhu setkat se s nimi v přírodě...

Obchodní jednání bylo tentokrát velmi rychlé. „S detaily se nebudeme zdržovat, ty probereme v letadle cestou na ostrov,“ sdělil mi můj protějšek Haiaer. My tam poletíme?, byla jsem zklamaná. Bláhově jsem se těšila, že mě čeká cesta do buňhviaké divočiny. Úplně jsem zapomněla, jak je Indonésie rozlehlá a nejrychlejším dopravním prostředkem je letadlo. Jakoby hostitel na mně poznal určité zklamání, už v letadle mě začal připravovat na realitu: „Celá Indonésie je jedna velká turistická destinace. Tam, kam letíme, je výchozí místo nejen za varany, ale také k sopce Keli Mutu s třemi jezery, které mění barvu vody. Pobřeží souostroví Malé Sundy, k nimž Komodo, Rinco, Flores a další ostrovy náležejí, je ráj pro potápěče.“ Haiaer, než začal ve velkém obchodovat s potravinovými doplňky, se věnoval různým činnostem. Několik let vedl úspěšnou cestovní kancelář. Takže má přehled...

Naše cesta za komodskými draky začala na soušním ostrově Flores v Lubuanbajo. Dříve to bývala jedna z dalších rybářských vesnic při pobřeží Floreského moře. Než zde vyrostl moderní letecký terminál. Její život se rázem změnil. A měnit se bude dál. Můj společník Haiaer začne vysvětlovat: „V roce 2019 se začalo mluvit o tom, že velký příliv turistů do Národního parku Komodo začíná ohrožovat populaci varanů. Místní úřady začaly přemýšlet co

Dospělý ještěr varan komodský.
Foto 2x Jaroslav Vogelntanz

s tím. Jenže přemýšlely nahlas a začaly přicházet různé, někdy protichůdné návrhy. Původně se měl park na rok uzavřít, aby si varani alespoň na čas odpočinuli od turistů. Jenže s tím samozřejmě nesoouhlasili byznysmeni, kteří žijí z turistického ruchu. A velmi dobře žijí! Další návrh doporučoval zvednout cenu za vstup o sto procent a tím regulovat počty návštěvníků. Jenže byla obava, aby nenastal příliš velký útlum. Navíc pro místa zahrnutá v seznamu kulturního a přírodního dědictví UNESCO platí nějaká pravidla. Takže se na vybraných místech po obvodu parku začaly stavět luxusní hotely. Kdo na zdejší ceny bude mít, podívá se na varany v přírodě, ostatní se na ně mohou zajet kouknout do zoo,“ uzavírá poněkud ironicky Haiaer. A dodá: „Jsou jedineční. Jsou vzácní, vzrušující, žádoucí. Nežijí už nikde jinde. Být turistickou atrakcí je jim prostě souzeno!“

Právě, když píšu tuto reportáž, čtu na netu zprávu o výstavbě dalšího luxusního turistického centra právě na Floresu pro movité návštěvníky ještěřích národního parku. Ochránci přírody jsou zásadně proti, ale mají těžké soupeře. Stojí proti nim nejen místní turistický byznys, ale ve shodě s ním je také vedení parku.

Konečně moje noha stanula na vytouženém ostrově Komodo. Hostitel za mne zaplatí vstupné 11 dolarů, za sebe sumu dvacetkrát nižší. Indonésané jsou ve výhodě. A nejen u pokladny. Místní mají ještě další velkou výsadu. Dopřejme jim ji, i když skutečnost je jiná. Na ně varani prý nikdy nezaútočí. Alespoň takové je zdejší obecné mínění. Domorodci pro to mají i vysvětlení: Podle legendy pocházejí s draky z jedné matky, princezny Putru Nagy. Ta kdysi porodila dvojčata. Syna a dceru. Jedno z dětí byl drak. A tak dodnes jsou komodští varani a místní obyvatelé sourozenci.

Ještě si vyhlédnout a zaplatit rangera a můžeme vyrazit. Vybráme si středně dlouhou trasu. Vydat se mezi ještěry bez zkušného průvodce je prý stejné riziko, jako dát si smyčku na krk, vylézt na vrstvou židličky, kymáčet se na ní a doufat, že neztratí stabilitu... Podívám se na nějak urostlého chlapíka třímajícího v ruce jako jedinou zbraň dlouhou hůl s vidlicí

na konci. Nedůvěřivost v naše budoucí bezpečí se okamžitě promítá do dotazu k mému společníkovi: „Haiaere, byl jste tu už někdy? Přiznávám se, mám trochu obavy, nakolik bude procházka mezi varany bezpečná.“ Dostává se mi ujištění, že se určitě nemusím bát. Že má doma manželku, děti, v obchodě se mu daří, určitě se odsud chce vrátit živý. Což mu věřím. Ovšem vymyšlená není ani následující bilance. Podle údajů správy národního parku napadli komodoři od roku 1974 třicet lidí, pět z nich útok nepřežilo.

Samozřejmě o varanech leccos vím. Na pěti ostrovech v čele s Komodem jich žije, jako na jediném místě zeměkoule, k 6 000, podle jiných, pesimističtějších zdrojů, ale možná jen kolem 4 000. Také vím, že pro většinu světa je objevil poručík van Hensbroek. A není to zase tak dávno. Psal se rok 1910. O dva roky později popsal druh na základě vojákových fotografií a zaslané kůže ředitel botanické zahrady v Bogoru, západojávském městě v aglomeraci metropole Jakarty, Pieter Ouwens. Jaké znalosti má o místních dracích ale náš průvodce? Záměrně mu pokládám otázku, která byla objasněna teprve v poslední době. Zabíjejí rovněž jedem? Odpovídá bez zaváhání a brilantně: „Dlouho se myslelo, že sice jejich sliny jsou toxické, ale mohou za to bakterie zanesené do tlamy z mršin. Nyní se bezpečně ví, že jed vylučují přímo varani a je natolik účinný, že v některých případech dokáže zastavit srdce kořisti během několika vteřin.“

Už jdeme dost dlouho na to, abychom nějakého varana spatřili. Navíc je docela nepříjemné horko. Náhle se ranger zastaví a ukáže holí do prostoru s poněkud hustší vegetací. Leží jich tam hned několik pospolu. Stejně líně a netečně jako leželi ti dva tehdy v Plzni. Průvodce nás však vyvádí z omylu: „Mimikry spáče jsou jejich vyzkoušenou loveckou taktikou! Spatří-li kořist, ve vteřině za ní vyrazí až dvacetikilometrovou rychlostí. Je to až neuvěřitelné s jakou hbitostí se dá sedmdesátikilogramový, často i těžší kolos, do pohybu.“ Byl by určitě zážitek je spatřit v akci. Na druhou stranu – dobře, že nás nevyhodnotili jako kořist.

Chudák únorový zpěvák

Už v minulém čísle jsme avizovali, že vámi tolik oblíbená soutěž představující různé stránky přírody a soužití člověka s ní končí. Nové téma jsme neprozradili. Nechali jsme si ho jako překvapení do začátku již 19. ročníku našeho časopisu. Takže těšit se můžete... Chvilka napětí... Budou to otázky ze soutěžních naučných stezek, jež jsou součástí většiny doprovodných víkendových a svátečních akcí v Zoologické a botanické zahradě města Plzně. Patří k nim již od roku 2003. A za ta léta se staly už fenoménem. Při některých akcích, např. Tradičních Velikonocích, při Ptačí sobotě či o Štědrém dnu a na Silvestra, je o ně takový zájem, že se před jednotlivými zastávkami s kvízovými otázkami vytvářejí shluky návštěvníků. Snad jim přijdete na chuť i vy, milí čtenáři časopisu IRIS.

Co zůstává nezměněné, jsou ceny. Opět budou spojené s přírodou. Na vylosované autory správných odpovědí z tohoto čísla čeká minimálně knižní novinka loňského roku. Pozve vás na procházku po zoologické a botanické zahradě mezi lety 2011 až 2020.

Ale teď už k otázkám: Jsou vybrány z naučných stezek věnovaných zimě a z velké části jejím obyčejům a tradicím.

- 1 Na Nový rok, říká lidová pranostika, se prodlouží den o:**
A: o slepičí krok, B: o holubí krok, C: pranostika neříká nic
- 2 Podle pověry nosí jmelí štěstí do nového roku. Určitě ho všichni znáte: zelenavé tuhé lístky, bílé bobulky. Víte však, kde roste?**
A: jedná se o keř divoce rostoucí na Islandu, B: je to rostlina tropického původu v Evropě pěstovaná ve sklenících, C: nejčastěji v korunách borovic, protože je to rostlinný poloparazit
- 3 Letošní zimě se vrátila tradiční podoba – mráz a sníh. Globální oteplování planety je ale stále aktuálním ekologickým tématem. Vědci ho přičítají:**
A: neustále se zvyšujícímu výskytu tzv. skleníkových plynů, B: celkovému oteplování vesmíru vlivem úbytku tzv. studených hvězd, C: měnícímu se sklonu Slunce vůči Zemi
- 4 Proč není vánočním stromkem nikdy modřín?**
A: protože je to vzácný a chráněný strom, B: protože na zimu shazuje jehličí, C: protože je to listnatý strom
- 5 Lidové rčení praví, že na Hromnice (2. února) musí jeden z našich ptáků vrznout, i kdyby měl zmrznout. Ptáme se, (ve skutečnosti to sice není příliš pravděpodobné), jaký by to měl být opeřenec?**
A: slavík, B: skřivan, C: špaček

Odpovědi zasílejte na adresu: hykes@plzen.eu (nezapomeňte uvést poštovní adresu), nebo: ZOO a BZ m. Plzně Pod Vinicemi 9 301 00 Plzeň a těšte se na zajímavé ceny spojené s přírodou!

Výherci z 2. čísla časopisu IRIS, ročník 2020: Markéta Brožová, Stýskaly; Marie Velková, Písek; Jindra Řehořovská, Plzeň; Květa Bambasová, Strakonice; František Jonáš, Bušovice.

Správné odpovědi na soutěžní otázky: 1/ Na Noemově arše se měl zachránit pár každého živočišného druhu; 2/ nejvíce hinduistů žije v Indii; 3/ základem kadidla je klejoprskyřice ze stromu kadidlovníku; 4/ na šňůrce růžence jsou navlečena semena klokoče zpeřeného; 5/ slovo posvátný má v názvu pták ibis.

Všem výhercům blahopřejeme!

ZOOTRHY PLZEŇ 2021 v KRAŠOVSKÁ AKTIVITA CENTRU (sídliště Košutka, poblíž OD Globus)

(v závislosti na protikoronavirových opatřeních)
13.3., 10.4., 22.5., 12.6., 24.7., 11.9., 16.10., 13.11., 11.12.

Prodej, nákup a výměna terarijních živočichů, exotických rostlin, krmiv, chovatelských potřeb a literatury. Jejich přejímka od 6 do 9 hod. Cena stolu 100 Kč. Rezervace: 777 578 676.

Nečekaný úsměv štěstí

Dnes jsem objevila v poštovní schránce velmi milé překvapení – výhru od časopisu IRIS. Mám ze všech dáreků velikou radost a moc Vám za vše děkuji. V dnešní divné době je obzvlášť povzbuzující, když se na nás zcela nečekaně usměje štěstí! Zoo v Plzni jsme navštívili již několikrát, rychlíkem ze Strakonice to byly krásné a poučné výlety. Teď nás alespoň díky kalendáři bude každý týden provázet jiný obyvatel vaší zahrady. Ještě jednou děkuji za dárky a přeji všem pracovníkům zoo hodně úspěchů a samozřejmě štěstí!

S úctou Květa Bambasová, Strakonice

Návštěvnícký servis ZOOLOGICKÁ A BOTANICKÁ ZAHRADA MĚSTA PLZNĚ

Otevřeno denně březen – říjen: 8 – 19 hod. (pokladny do 18 hod.)

Vstupné: dospělí 170 Kč, zlevněné 120 Kč.

Rodinné vstupné: dva dospělí + dvě děti 550 Kč.

Děti do tří let vstup zdarma. Parkoviště 50 Kč.

Listopad – únor od 9 do 17 hod. (pokladny do 16,30 hod.)

Vstupné: dospělí 120 Kč, zlevněné 80 Kč.

Rodinné vstupné: dva dospělí + dvě děti 370 Kč.

Společné vstupné ZOO a BZ + DinoPark:

dospělí 280 Kč, zvýhodněné 190 Kč, rodinné 890 Kč.

Roční permanentky ZOO a BZ – rodinná (dva dospělí + dvě děti) 2 000 Kč.

V pondělí senioři v ZOO a BZ 30% sleva!

Psi do ZOO a BZ přístup nemají!

AKVA TERA Palackého tř. č. 5

Denně od 10 do 19 hod., vstupné: dospělí 60 Kč, zlevněné 40 Kč.

Permanentka – plnocenná 180 Kč, zvýhodněná 120 Kč.

Poslední vstup v 18,30 hod.

Pro opakované návštěvy ZOO a BZ
i AKVA TERA využijte výhodných permanentek!

Zoologická a botanická zahrada města Plzně
Pod Vinicemi 9, 301 00 Plzeň
tel.: 378 038 325

http://www.zooplzen.cz e-mail: zoo@plzen.eu

Aktuální kulturní akce také na: www.iris-zooplzen.cz

facebook: Zoo Plzeň, Sdružení Iris

Jak získat časopis Iris

Časopis si je možno předplatit formou úhrady poštovního. Poplatek za posílání čtyř čísel činí 100 Kč. Pokud si chcete čtvrtletník IRIS předplatit, kontaktujte nás na e-mailu: zoo@plzen.eu, nebo na telefonu: 378 038 303, případně poštou na adrese: Zoo Plzeň, Pod Vinicemi 9, 301 00 Plzeň.

Bezplatně lze časopis získat v jeho distribučních místech:

V Plzni na adrese vydavatele, v Akva tera na Palackého tř. 5 a dále na radnici, v městském informačním centru na nám. Republiky, v podatelně Krajského úřadu Plzeňského kraje, v Národním pedagogickém institutu ČR v Čermákově ul. 18, ve Studijní a vědecké knihovně PK a na obvodních úřadech Plzeň 1 až 4.

V Karlových Varech na Krajském úřadu Karlovarského kraje, magistrátu města, v Národním pedagogickém institutu ČR v Západní 15 a ve Stanici mladých přírodovědců ve Staré Roli.

V Chebu v Domě dětí a mládeže Sova.

Časopis lze získat také ve většině střediskových knihoven v Plzeňském a Karlovarském kraji a dále v informačních centrech v Klatovech, Rokycanech a Rožmitále pod Tř., v sídle Svazku obcí Blatenská v ul. Na Tržišti/Spálená a na odboru životního prostředí MěÚ Strakonice v ulici Na Stráži.

NA JARĚ ^v OTEVŘEME ^v

DINO PARK®

ZOO PLZEŇ

NOVÁ SEZÓNA JE TU A MY SE NA VÁS TĚŠÍME!

V DinoParku jsme přes zimu nezháleli. Ať již vyrazíte za zábavou a poznáním, na rodinný výlet, nebo se jen nadýchat čerstvého jarního vzduchu ve stínu druhohorních velikánů, nebudete litovat! Dinosauři jsou i letos připraveni rozdávat radost malým i velkým. Sledujte nás na sítích... ;-)

NEJVĚTŠÍ SÍŤ ZÁBAVNÍCH PARKŮ

DINOPARK.CZ